

Inleiding Privaatrecht

Prof. mr. dr. C. Phillips (red.)

15^e druk

Inleiding Privaatrecht

Onder redactie van

Prof. mr. dr. C. Phillips

Vijftiende druk

Noordhoff

Ontwerp omslag: G2K Creative Agency (Groningen/Amsterdam)

Omslagillustratie: Charlotte Phillips

Eventuele op- en aanmerkingen over deze of andere uitgaven kunt u richten aan:
Noordhoff Uitgevers bv, Afdeling Hoger onderwijs, Antwoordnummer 13, 9700 VB
Groningen of via het contactformulier op www.mijnnoordhoff.nl.

De informatie in deze uitgave is uitsluitend bedoeld als algemene informatie. Aan deze informatie kunt u geen rechten of aansprakelijkheid van de auteur(s), redactie of uitgever ontlenen.

0 / 22

© 2022 Noordhoff Uitgevers bv, Groningen/Utrecht, The Netherlands

Deze uitgave is beschermd op grond van het auteursrecht. Wanneer u (her)gebruik wilt maken van de informatie in deze uitgave, dient u vooraf schriftelijke toestemming te verkrijgen van Noordhoff Uitgevers bv. Meer informatie over collectieve regelingen voor het onderwijs is te vinden op www.onderwijsauteursrecht.nl.

This publication is protected by copyright. Prior written permission of Noordhoff Uitgevers bv is required to (re)use the information in this publication.

ISBN (ebook) 978-90-01-29893-7

ISBN 978-90-01-29892-0

NUR 820

Woord vooraf

Inleiding Privaatrecht is geschreven voor studenten aan het hoger beroeps- onderwijs en bevat een samenhangende en systematische behandeling van het burgerlijk recht, het handelsrecht en het burgerlijk procesrecht. Het boek dient ter voorbereiding op de juridische problemen die de student straks in de praktijk zal tegenkomen. Daarom wordt ruim aandacht besteed aan onderwerpen als het verzekeringsrecht, het arbeidsrecht, het huurrecht, het ondernemingsrecht en het personen- en familierecht. Vanwege het inleidende karakter van dit boek blijft het internationaal privaatrecht buiten beschouwing.

Deze vijftiende druk is volledig geactualiseerd aan de hand van de huidige wet- en regelgeving. In de hoofdstukken zijn voorbeelden en schema's opgenomen als hulpmiddel bij de bestudering van de stof. Met behulp van de vragen en de casus aan het einde van ieder hoofdstuk kan de student de opgedane kennis zelf toetsen. De antwoorden op de vragen zijn gemakkelijk terug te vinden in het corresponderende hoofdstuk. De oplossingen van de casusposities staan achter in het boek.

Alle in dit boek genoemde wetsbepalingen zijn artikelen uit het Burgerlijk Wetboek, tenzij anders is aangegeven. Bedragen genoemd in oudere jurisprudentie zijn in guldens uitgedrukt met het bedrag in euro's tussen haakjes erachter.

De eerdere drukken van dit boek, dat voor het eerst verscheen in 1984, stonden onder redactie van mr. A.M.J. van Buchem-Spapens en mr. I. de Waal-van Wesseem. De auteurs, redactie en uitgever zijn hen bijzonder erkentelijk voor de zorg waarmee ze zich de afgelopen decennia van deze taak gekweten hebben.

September 2021
Charlotte Phillips

Verkorte inhoudsopgave

- 1 Rechtshandeling en overeenkomst (prof. mr. dr. C. Phillips)
- 2 Vertegenwoordiging (prof. mr. dr. C. Phillips)
- 3 Overdracht (prof. mr. dr. C. Phillips)
- 4 Pand, hypotheek, voorrechten en retentierecht (mr. E.B. Rank-Berenschot)
- 5 Eigendom (prof. mr. dr. C. Phillips)
- 6 Beperkte rechten (prof. mr. dr. C. Phillips)
- 7 De verbintenis in het algemeen (mr. M.M. Olthof)
- 8 Nakoming en niet-nakoming (mr. M.M. Olthof)
- 9 Onrechtmatige daad (prof. mr. dr. C. Phillips)
- 10 Schadevergoeding (prof. mr. dr. C. Phillips)
- 11 Zaakwaarneming, onverschuldigde betaling en ongerechtvaardigde verrijking (prof. mr. Jac. Hijma)
- 12 Koop en ruil (prof. mr. dr. C. Phillips)
- 13 Huurovereenkomst (prof. mr. dr. C. Phillips)
- 14 Arbeidsovereenkomst (prof. mr. dr. C. Phillips)
- 15 Verzekeringsrecht (mr. R.R.M. de Moor)
- 16 Ondernemingsrecht (mr. V.A.E.M. Meijers)
- 17 Personenvennootschappen (mr. V.A.E.M. Meijers)
- 18 Rechtspersonen (mr. V.A.E.M. Meijers)
- 19 Vereniging en stichting (mr. V.A.E.M. Meijers)
- 20 Naamloze vennootschap en besloten vennootschap (mr. V.A.E.M. Meijers)
- 21 Personen- en familierecht (prof. mr. B.E. Reinhartz)
- 22 Erfrecht (prof. mr. dr. C. Phillips)
- 23 Faillissement, surseance van betaling en schuldsanering natuurlijke personen (mr. Th.A. Pouw)
- 24 Burgerlijk procesrecht (prof. mr. dr. C. Phillips)

Inhoud

- 1 Rechtshandeling en overeenkomst 15**
 - 1.1 De rechtshandeling 16
 - 1.2 Tot stand komen van rechtshandelingen 19
 - 1.3 De nietige en de vernietigbare rechtshandeling 29
 - 1.4 De rechtshandeling en derden 35
 - 1.5 De overeenkomst 37
 - 1.6 Tot stand komen van overeenkomsten 39
 - 1.7 Uitleg en rechtsgevolgen van overeenkomsten 51
 - 1.8 Precontractuele verhoudingen 54
 - Vragen 57
 - Casus 58

- 2 Vertegenwoordiging 61**
 - 2.1 Middellijke en onmiddellijke vertegenwoordiging 62
 - 2.2 Volmacht 64
 - 2.3 Vertegenwoordiging en bijzondere overeenkomsten 70
 - Vragen 74
 - Casus 75

- 3 Overdracht 77**
 - 3.1 Goederen en overdracht 78
 - 3.2 Vereisten voor een geldige overdracht 81
 - 3.3 Derdenbescherming bij verkrijging van goederen 95
 - Vragen 102
 - Casus 103

- 4 Pand, hypotheek, voorrechten en retentierecht 105**
 - 4.1 Verhaalsrecht 106
 - 4.2 Pand en hypotheek: algemeen 108
 - 4.3 Pand 111
 - 4.4 Hypotheek 123
 - 4.5 Voorrechten 131
 - 4.6 Retentierecht 134
 - 4.7 Rangorde bij verhaal 138
 - Vragen 139
 - Casus 140

- 5 Eigendom 143**
 - 5.1 Wat is eigendom? 144
 - 5.2 Beperkingen die aan het recht van eigendom kunnen worden gesteld 145

- 5.3 Kwalitatieve rechten [146](#)
- 5.4 Kwalitatieve verplichtingen [147](#)
 - [Vragen 149](#)
 - [Casus 150](#)

- 6 Beperkte rechten [153](#)**
 - 6.1 Erfdienstbaarheid [154](#)
 - 6.2 Erfpacht [155](#)
 - 6.3 Opstal [157](#)
 - 6.4 Vruchtgebruik [158](#)
 - [Vragen 162](#)
 - [Casus 163](#)

- 7 De verbintenis in het algemeen [165](#)**
 - 7.1 De verbintenis [166](#)
 - 7.2 Natuurlijke verbintenissen [172](#)
 - [Vragen 174](#)
 - [Casus 175](#)

- 8 Nakoming en niet-nakoming [177](#)**
 - 8.1 Rechten van de schuldeiser: overzicht [178](#)
 - 8.2 Nakoming van verbintenissen [179](#)
 - 8.3 Opschorting van de nakoming [180](#)
 - 8.4 Recht op schadevergoeding [186](#)
 - 8.5 Niet-toerekenbaarheid van de tekortkoming [196](#)
 - 8.6 Recht op ontbinding [204](#)
 - [Vragen 212](#)
 - [Casus 213](#)

- 9 Onrechtmatige daad [217](#)**
 - 9.1 Aansprakelijkheid op grond van eigen onrechtmatige daad [218](#)
 - 9.2 Verhouding onrechtmatige daad en wanprestatie [228](#)
 - 9.3 Rechtsvorderingen op grond van onrechtmatige daad [228](#)
 - 9.4 Aansprakelijkheid voor personen en zaken [229](#)
 - 9.5 Productaansprakelijkheid [241](#)
 - 9.6 Schematische weergave onrechtmatige daad [249](#)
 - [Vragen 251](#)
 - [Casus 252](#)

- 10 Schadevergoeding [255](#)**
 - 10.1 Toepasselijkheid van afdeling 6.1.10 [256](#)
 - 10.2 Soorten van schade [257](#)
 - 10.3 Vorm van de schadevergoeding [260](#)
 - 10.4 Causaal verband en toerekening naar redelijkheid [261](#)
 - 10.5 Eigen schuld en medeschuld [265](#)
 - 10.6 Voordeelstoerekening [267](#)
 - 10.7 Overlijdensschade [268](#)
 - 10.8 Rechterlijke matiging van de schadevergoeding [269](#)
 - [Vragen 271](#)
 - [Casus 272](#)

11 Zaakwaarneming, onverschuldigde betaling en ongerechtvaardigde verrijking 275

- 11.1 Zaakwaarneming 276
- 11.2 Onverschuldigde betaling 279
- 11.3 Ongerechtvaardigde verrijking 282
- 11.4 Ontstane verbintenissen 284
 - Vragen 285
 - Casus 286

12 Koop en ruil 289

- 12.1 Wettelijke regeling 290
- 12.2 Belangrijke begrippen 291
- 12.3 Onderscheid koop-consumentenkoop 294
- 12.4 Verplichtingen van de verkoper 298
- 12.5 Niet-nakoming door de verkoper 303
- 12.6 Verplichtingen van de (consument)koper 314
- 12.7 Niet-nakoming door de (consument)koper 314
- 12.8 Bijzondere beschermingsbepalingen voor de (consument)koper 316
 - Vragen 325
 - Casus 326

13 Huurovereenkomst 331

- 13.1 Kenmerken van de huurovereenkomst 332
- 13.2 Belang van de kwalificatie 'huur' 335
- 13.3 Huur en verhuur van woonruimte 343
- 13.4 Huur en verhuur van art. 7:290-bedrijfsruimte 353
- 13.5 Huur en verhuur van art. 7:230a-bedrijfsruimte 359
 - Vragen 361
 - Casus 362

14 Arbeidsovereenkomst 365

- 14.1 Arbeid in verschillende gedaanten 366
- 14.2 Elementen van de arbeidsovereenkomst 367
- 14.3 Bijzondere (arbeids)overeenkomsten 369
- 14.4 Tot stand komen van de arbeidsovereenkomst 371
- 14.5 Verplichtingen van de werkgever 375
- 14.6 Verplichtingen van de werknemer 383
- 14.7 Einde van de arbeidsovereenkomst 384
- 14.8 Gevolgen van werkloosheid voor de werknemer 397
 - Vragen 398
 - Casus 399

15 Verzekeringsrecht 403

- 15.1 De verzekeringsovereenkomst 404
- 15.2 Schadeverzekering 408
- 15.3 Levensverzekering 442
 - Vragen 444
 - Casus 445

16 Ondernemingsrecht 449

- 16.1 Soorten privaatrechtelijke rechtsvormen 450
- 16.2 Begripsbepaling 451

- 16.3 Handelsregister [454](#)
- 16.4 Buitenlandse rechtsvormen [455](#)
 - [Vragen 456](#)
 - [Casus 457](#)

- 17 Personenvennootschappen [459](#)**
 - 17.1 Wat zijn personenvennootschappen? [460](#)
 - 17.2 Maatschap [461](#)
 - 17.3 Vennootschap onder firma [469](#)
 - 17.4 Commanditaire vennootschap [471](#)
 - 17.5 Samenvatting vertegenwoordiging en aansprakelijkheid [474](#)
 - [Vragen 476](#)
 - [Casus 477](#)

- 18 Rechtspersonen [481](#)**
 - 18.1 Wat zijn rechtspersonen? [482](#)
 - 18.2 Hoe functioneren rechtspersonen? [483](#)
 - 18.3 Besluiten van de rechtspersoon [485](#)
 - 18.4 Doel en doeloverschrijding [486](#)
 - 18.5 Jaarrekeningenrecht en boekhoudplicht [486](#)
 - 18.6 Omzetting van rechtspersonen [487](#)
 - 18.7 Juridische fusie en splitsing [488](#)
 - 18.8 Enquête [488](#)
 - [Vragen 489](#)
 - [Casus 490](#)

- 19 Vereniging en stichting [493](#)**
 - 19.1 Verenigingen [494](#)
 - 19.2 Stichtingen [498](#)
 - [Vragen 500](#)
 - [Casus 501](#)

- 20 Naamloze vennootschap en besloten vennootschap [503](#)**
 - 20.1 Begripsbepaling [504](#)
 - 20.2 Soorten naamloze en besloten vennootschappen [506](#)
 - 20.3 Kapitaal [508](#)
 - 20.4 Aandelen [511](#)
 - 20.5 Oprichting van de nv en de bv [513](#)
 - 20.6 Organen van de nv/bv [516](#)
 - 20.7 Vertegenwoordiging [519](#)
 - 20.8 Structuurvennootschap [520](#)
 - 20.9 Ontbinding en vereffening [522](#)
 - 20.10 Europese vennootschap [523](#)
 - [Vragen 525](#)
 - [Casus 526](#)

- 21 Personen- en familierecht [529](#)**
 - 21.1 Wat houdt personen- en familierecht in? [530](#)
 - 21.2 Persoon [530](#)
 - 21.3 Het recht op naam [531](#)
 - 21.4 Woonplaats [532](#)
 - 21.5 Burgerlijke stand [533](#)
 - 21.6 Afstamming [535](#)

- 21.7 Adoptie [540](#)
 - 21.8 Minderjarigheid [542](#)
 - 21.9 Het gezag over minderjarigen [544](#)
 - 21.10 Omgangs- en informatierecht [547](#)
 - 21.11 Voogdij [548](#)
 - 21.12 Curatele [550](#)
 - 21.13 Onderbewindstelling ter bescherming van meerderjarigen [552](#)
 - 21.14 Mentorschap ten behoeve van meerderjarigen [555](#)
 - 21.15 Huwelijk [556](#)
 - 21.16 Geregistreerd partnerschap [557](#)
 - 21.17 Huwelijksvermogensrecht [558](#)
 - 21.18 Echtscheiding [572](#)
 - 21.19 Scheiding van tafel en bed [574](#)
 - 21.20 Levensonderhoud [575](#)
 - [Vragen 577](#)
 - [Casus 578](#)
- 22 Erfrecht [581](#)**
- 22.1 Wat is erfrecht? [582](#)
 - 22.2 Erfrecht bij versterf [582](#)
 - 22.3 Het testamentaire erfrecht [586](#)
 - 22.4 Erfstellingen en legaten [587](#)
 - 22.5 De legitieme portie [588](#)
 - 22.6 Aanvaarden en verwerpen van nalatenschappen [590](#)
 - 22.7 Ongehuwd samenwonenden [591](#)
 - 22.8 Boedelverdeling [592](#)
 - [Vragen 593](#)
 - [Casus 594](#)
- 23 Faillissement, surseance van betaling en schuldsanering natuurlijke personen [597](#)**
- 23.1 Faillissement [599](#)
 - 23.2 Gang van zaken bij de faillietverklaring [600](#)
 - 23.3 Omvang van de failliete boedel [602](#)
 - 23.4 Invloed van het faillissement op de rechtspositie van de schuldenaar [603](#)
 - 23.5 Actio pauliana [606](#)
 - 23.6 Invloed van het faillissement op de positie van de schuldeisers [607](#)
 - 23.7 Opheffing van het faillissement [610](#)
 - 23.8 Vereenvoudigde afwikkeling [610](#)
 - 23.9 Verificatie van de vorderingen [610](#)
 - 23.10 Het akkoord [611](#)
 - 23.11 De uitdeling [612](#)
 - 23.12 Surseance van betaling [612](#)
 - 23.13 Schuldsanering natuurlijke personen [614](#)
 - 23.14 De pre-pack [617](#)
 - 23.15 De Wet homologatie van een onderhands akkoord ter voorkoming van faillissement (WFOA) [619](#)
 - 23.16 De Europese Insolventieverordening [620](#)
 - [Vragen 622](#)
 - [Casus 623](#)

24 Burgerlijk procesrecht 625

24.1 Burgerlijk procesrecht, een inleiding 626

24.2 Gang van zaken bij de gewone civiele procedure 636

24.3 Enkele bijzondere procedures 644

24.4 Executie- en beslagrecht 646

Vragen 654

Casus 655

Begrippenlijst 656

Antwoorden casus 681

Lijst van afkortingen 707

Register 709

1

Rechtshandeling en overeenkomst

- 1.1 De rechtshandeling
- 1.2 Tot stand komen van rechtshandelingen
- 1.3 De nietige en de vernietigbare rechtshandeling
- 1.4 De rechtshandeling en derden
- 1.5 De overeenkomst
- 1.6 Tot stand komen van overeenkomsten
- 1.7 Uitleg en rechtsgevolgen van overeenkomsten
- 1.8 Precontractuele verhoudingen

Dat de rechtshandeling in dit boek in het eerste hoofdstuk wordt behandeld, is geen toeval. De rechtshandeling is immers de kern van het privaatrecht. Hiermee is meteen het belang van deze rechtsfiguur aangegeven. Een grondig begrip van de rechtshandeling is de basis voor kennis van en inzicht in de belangrijkste onderdelen van het privaatrecht.

In paragraaf 1.1 maken we kennis met de rechtshandeling aan de hand van een groot aantal voorbeelden. In paragraaf 1.2 zien we hoe een rechtshandeling tot stand komt. Dit gebeurt door een of meer personen: het gaat om een menselijke handeling. Hieruit vloeit voort dat er bij de totstandkoming iets mis kan zijn of mis kan gaan. Er is bijvoorbeeld sprake van bedrog of van een misverstand. De nietige en de vernietigbare rechtshandeling komen daarom direct na de behandeling van de totstandkomingsvereisten aan de orde in paragraaf 1.3.

Aangezien de werking van de rechtshandeling niet beperkt hoeft te blijven tot de partij(en) zelf, zetten we in paragraaf 1.4 uiteen hoe en wanneer derden daarbij betrokken kunnen raken.

Er zijn verschillende soorten rechtshandelingen. Verreweg de belangrijkste is de verbintenisscheppende overeenkomst, die we in paragraaf 1.5 behandelen. Contracten kunnen immers niet uit het dagelijks bestaan van particulieren, consumenten en handelspartijen worden weggedacht. De overeenkomst is als rechtshandeling aan de totstandkomingsvereisten van de rechtshandeling onderworpen, maar kent als gevolg van het eigen karakter ook eigen regels. Bijzondere regels gelden wanneer de overeenkomst op elektronische wijze tot stand komt. Deze komen in paragraaf 1.6 aan de

orde. Kennis hiervan is van belang om de rechtsgeldigheid van contracten te kunnen controleren.

Partijen willen met hun overeenkomst een bepaald doel bereiken, het is hun oogmerk rechtsgevolgen in het leven te roepen. Daarbij telt echter niet alleen hun (gezamenlijke) wil, het kan ook voorkomen dat de overeenkomst als gevolg van verschil van mening tussen de betrokken partijen door een objectieve derde (de rechter) moet worden uitgelegd. Op welke wijze dat gebeurt, zetten we uiteen in paragraaf 1.7.

Tot slot hoort bij kennis over de rechtshandeling in het algemeen en de overeenkomst in het bijzonder sinds een aantal jaren ook inzicht in de omstandigheden die partijen al aan elkaar kunnen binden vóór de totstandkoming van de overeenkomst. Deze zogenoemde precontractuele verhoudingen komen in paragraaf 1.8 aan de orde. Kennis hiervan is van wezenlijk belang bij het voeren van onderhandelingen.

1.1 De rechtshandeling

Rechtshandeling

Centraal in het privaatrecht staat de *rechtshandeling*, dat wil zeggen: de handeling die erop *gericht* is een bepaald rechtsgevolg in het leven te roepen. De rechtshandeling moet onderscheiden worden van de handeling die niet is bedoeld om rechtsgevolgen mee te brengen en die deze ook inderdaad niet heeft. Ook zijn er rechtshandelingen die niet worden verricht met het oog op de rechtsgevolgen, maar die deze in de praktijk wel hebben. Bekijk voor deze drie categorieën de situaties in voorbeeld 1.1.

VOORBEELD 1.1

Isa fietst naar huis.

Bart gooit een steen door de ruit van een school.

Roy maakt zijn testament.

Sara neemt ontslag als chauffeur van Diego.

Brian spreekt met Mo af dat hij het huis van Mo mag bewonen tegen betaling van €500 per maand.

De handeling van Isa is puur feitelijk; zij wordt niet verricht met het oog op een bepaald rechtsgevolg noch brengt zij enig rechtsgevolg teweeg. Zij is voor het recht irrelevant.

De handeling van Bart wordt evenmin verricht met het oog op een bepaald rechtsgevolg. Zij brengt echter wel rechtsgevolgen mee: Bart is verplicht de door hem aangerichte schade te vergoeden en wel op grond van art. 6:162 lid 1. Hij heeft een onrechtmatige daad gepleegd. Van een rechtshandeling is echter ook hier geen sprake, zelfs niet als hij de steen zou gooien met alleen het oogmerk om aansprakelijk te worden gesteld en om schadevergoeding te moeten betalen. Het is de wil van de wetgever die het rechtsgevolg (schadevergoedingsplicht) in het leven roept, de wil van de handelende doet dan niet ter zake.

Met het maken van een testament, daarentegen, wenst Roy te regelen wat er na zijn dood met zijn nalatenschap gebeurt en hierover heeft hij wel zeggenschap. Roy's handeling is erop gericht rechtsgevolgen in het leven te roepen (Maria en Nadia moeten opvolgen in zijn vermogen, Samira krijgt zijn boeken enzovoort) en wanneer Roy zich aan de voorgeschreven regels

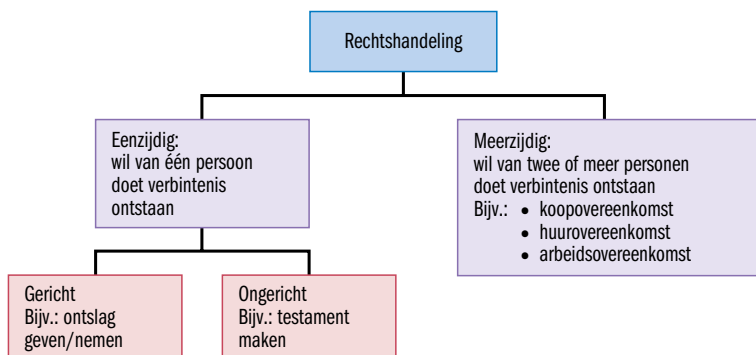
houdt, worden aan zijn handeling in overeenstemming met zijn bedoeling rechtsgevolgen toegekend. Het maken van een testament is dus een rechtshandeling en wel één van het type dat men een *eenzijdige* rechtshandeling noemt: de wilsverklaring van één persoon is voldoende om de rechtshandeling tot stand te brengen. De eenzijdige rechtshandeling is in dit geval *ongericht*, aangezien zij niet tot een bepaald persoon gericht is. Dat bepaalde personen daarvan wel de gevolgen ondervinden na de dood van Roy is daarvoor niet van belang; de rechtshandeling komt tot stand door de wilsverklaring van één persoon, de erfflater.

Sara, in dienst bij Diego, neemt ontslag. Deze handeling is erop gericht de beëindiging van haar dienstverband met Diego teweeg te brengen. Ook ontslag nemen is een eenzijdige rechtshandeling: voldoende voor het beoogde rechtsgevolg is de wilsverklaring van één persoon. Deze eenzijdige rechtshandeling is er echter een die men *gericht* noemt. Zij is gericht tot een ander persoon, Diego, met wie Sara een arbeidsovereenkomst gesloten had, en om geldig te zijn moet Diego van de wilsverklaring kennis hebben genomen of hebben kunnen nemen (art. 3:37 lid 3).

Brian en Mo beogen met hun afspraak ieder voor zich een bepaald rechtsgevolg te realiseren. Brian verplicht zich maandelijks een bedrag aan Mo te betalen waartegenover hij recht krijgt op het genot van de woning, terwijl Mo zich verplicht deze woning ter beschikking te stellen waartegenover hij recht krijgt op de huursom. Deze rechtshandeling is *meerzijdig*: de wilsverklaring van meer dan één persoon is noodzakelijk om de rechtshandeling tot stand te brengen. Meerzijdige rechtshandelingen heten *overeenkomsten*. Er zijn verschillende soorten overeenkomsten; de belangrijkste groep wordt gevormd door de *verbintenisscheppende* of *obligatoire* overeenkomsten. De rechtshandeling Brian-Mo is zo'n verbintenisscheppende overeenkomst, en wel een huurovereenkomst waaruit voor beide partijen rechten en verplichtingen voortvloeien die men *verbintenissen* noemt (zie art. 6:213 en paragraaf 1.5). Het begrip verbintenis komt zowel voor in een enge betekenis, te weten de *prestatieverplichting*, als in een ruime betekenis: de vermogensrechtelijke *rechtsbetrekking* tussen twee of meer personen krachtens welke de een – de schuldenaar – verplicht is tot een bepaalde prestatie waartoe de ander – de schuldeiser – gerechtigd is.

Figuur 1.1 geeft een schematisch overzicht van de verschillende typen van rechtshandelingen.

FIGUUR 1.1 Onderverdeling rechtshandelingen

Eenzijdig

Ongericht

Gericht

Meerzijdig

De rechtshandeling in het algemeen is in de wet geregeld in titel 2 van Boek 3. De wet geeft geen definitie van de rechtshandeling, maar stelt vast waaraan moet zijn voldaan wil een geldige rechtshandeling tot stand komen. De wet kent het onderscheid tussen meerzijdige en eenzijdige, en tussen gerichte en ongerichte rechtshandelingen. Zie hiervoor art. 3:32 en 3:34 lid 2. Het onderscheid is hier met name van belang voor de vraag wat de gevolgen zijn wanneer een rechtshandeling verricht wordt door onbekwamen en personen met een geestelijke stoornis. Daarop gaan we hierna in paragraaf 1.3 nader in.

Rechtshandelingen kunnen onder een tijdsbepaling of een voorwaarde worden verricht. Zie art. 3:38.

VOORBEELD 1.2

Anton belooft zijn kleinzoon Sem in augustus dat hij hem als kerstcadeau een tablet zal geven.

VOORBEELD 1.3

Raoul belooft zijn kleinzoon Finn een tablet wanneer hij tot zijn 21ste verjaardag niet zal roken.

Tijdsbepaling

Anton uit voorbeeld 1.2 verricht een rechtshandeling (het schenken van een tablet) onder een *tijdsbepaling*, dat wil zeggen: de werking van de rechtshandeling is afhankelijk van een zekere toekomstige gebeurtenis waarvan het moment van intreden in dit geval vaststaat (in het voorbeeld: 25 december) maar niet hoeft vast te staan (bijvoorbeeld: Anton belooft zijn kleinzoon Sem een tablet wanneer hij, Anton, overlijdt). Raoul uit voorbeeld 1.3 verricht een rechtshandeling (het schenken van een tablet) onder een *voorwaarde*, dat wil zeggen: de werking van de rechtshandeling is afhankelijk van een onzekere toekomstige gebeurtenis. Finn kan immers besluiten om wel te gaan roken. In dat geval kan hij geen aanspraak maken op de voorwaardelijk geschonken tablet.

Voorwaarde

Opschortende en ontbindende werking

Zowel een tijdsbepaling als een voorwaarde kan een opschortende en een ontbindende werking hebben. *Opschortend*: de rechtshandeling krijgt pas werking op het moment dat de toekomstige gebeurtenis plaatsvindt, zoals in voorbeeld 1.2 en 1.3 het geval is. *Ontbindend*: de rechtshandeling krijgt onmiddellijk werking, maar deze werking vervalt op het moment dat de toekomstige gebeurtenis plaatsvindt. Zie hiervoor art. 6:22. Wanneer een overeenkomst onder voorwaarde verplicht tot overdracht van een goed, vindt de levering van dat goed plaats onder dezelfde voorwaarde. Ter uitvoering van de verbintenis uit deze overeenkomst 'wordt slechts een recht verkregen dat aan dezelfde voorwaarde als die verbintenis is onderworpen', zie art. 3:84 lid 4.

VOORBEELD 1.4

Raoul verrast zijn kleinzoon Finn op zijn 18de verjaardag met een auto met de mededeling: 'Denk eraan! Tot je 21ste wordt er niet gerookt, het is de auto of de sigaret.' Wanneer Finn een jaar later toch gaat roken, heeft deze

gebeurtenis tot gevolg dat de schenkingsovereenkomst wegvalt. De ontbindende voorwaarde gaat in vervulling. Raoul kan nu de auto als eigenaar van Finn teruggeisen. Zie art. 3:84 lid 4.

1.2 Tot stand komen van rechtshandelingen

Voor het tot stand komen van een geldige rechtshandeling moet aan een aantal vereisten zijn voldaan. Vereisten worden in de wet gesteld:

- 1 aan de persoon die de rechtshandeling verricht;
- 2 aan de handeling zelf.

1.2.1 Vereisten gesteld aan de persoon die de rechtshandeling verricht

De persoon die de rechtshandeling wil verrichten, moet aan twee voorwaarden voldoen:

- 1 Hij moet handelingsbekwaam zijn (art. 3:32).
- 2 Hij moet handelingsbevoegd zijn (art. 3:43).

Ad 1 Handelingsbekwaamheid

Handelingsbekwaamheid houdt in: de geschiktheid van een persoon om voor zichzelf rechtshandelingen tot stand te brengen. Deze geschiktheid wordt door de wet in beginsel toegekend aan iedere natuurlijke persoon (mens van vlees en bloed), zie art. 3:32 lid 1.

Met het aangaan van rechtshandelingen kunnen echter grote belangen gemeoid zijn, en het is duidelijk dat niet ieder mens op ieder moment in zijn leven even goed in staat is zijn belangen op de juiste wijze te behartigen. Het is de taak van de overheid om deze mensen tegen zichzelf in bescherming te nemen. Vandaar dat uit de wet volgt dat bepaalde (groepen van) personen onbekwaam zijn om rechtshandelingen te verrichten:

- minderjarigen (art. 1:234);
- onder curatele gestelden (art. 1:381 lid 2).

Minderjarigen (iedereen jonger dan 18) en onder curatele gestelden (zie voor de gronden die tot curatele kunnen leiden art. 1:378) hebben een wettelijk vertegenwoordiger die op grond van deze hoedanigheid namens hen rechtshandelingen kan verrichten, maar ook toestemming kan geven tot het zelf verrichten van bepaalde rechtshandelingen. Wanneer minderjarigen of onder curatele gestelden zonder toestemming rechtshandelingen verrichten, hangt het van het type rechtshandeling af wat daarvan de gevolgen zijn. Meerzijdige rechtshandelingen verricht door een handelingsonbekwame zijn vernietigbaar, evenals een eenzijdig gerichte rechtshandeling zoals het nemen van ontslag. Een rechtshandeling van een handelingsonbekwame die niet tot een of meer bepaalde personen gericht is, is nietig, zie art. 3:32 lid 2.

**Handelings-
bekwaamheid**

VOORBEELD 1.5

De 14-jarige Kelly verkoopt haar laptop. Dit is een meerzijdige rechtshandeling die op grond van art. 3:32 lid 2 vernietigd kan (niet: moet) worden door haar wettelijk vertegenwoordiger.

VOORBEELD 1.6

Geert, een meerderjarige die onder curatele is gesteld wegens een geestelijke stoornis, maakt een testament. Dit is een eenzijdige ongerichte rechtshandeling die op grond van art. 3:32 lid 2 nietig is.

VOORBEELD 1.7

Carmen, een meerderjarige die wegens verkwisting onder curatele is gesteld, zegt de huur van haar kamer op. Dit is een eenzijdige rechtshandeling die op grond van art. 3:32 lid 2 vernietigbaar is.

Bekwaamheid betreft de geschiktheid van een persoon in het algemeen. Minderjarigen en onder curatele gestelden kunnen als regel geen onaantastbare rechtshandelingen verrichten; slechts in bepaalde uitzonderingsgevallen kunnen zij dat wel. ('Onaantastbaar' is een rechtshandeling die niet vernietigd kan worden.) Dit is anders voor de eveneens voor een rechtshandeling vereiste handelingsbevoegdheid.

*Ad 2 Handelingsbevoegdheid***Handelingsbevoegdheid**

Handelingsbevoegdheid houdt in: de geschiktheid van een persoon om een bepaalde rechtshandeling te verrichten. Iemand die in het algemeen bekwaam is rechtshandelingen aan te gaan (een geestelijk gezonde meerderjarige) kan in een bijzonder geval op grond van een wettelijke bepaling onbevoegd zijn deze ene rechtshandeling te verrichten. Zie hiervoor met name art. 3:43. Hier worden groepen van personen aangewezen die onbevoegd zijn met betrekking tot bepaalde rechtshandelingen. Het gaat in dit geval steeds om personen die door hun bijzondere positie in staat zouden zijn zichzelf voordeel te verschaffen. Om (de schijn van) misbruik te voorkomen, bepaalt de wet dat zij bepaalde rechtshandelingen niet kunnen verrichten. Handelingen in strijd met deze bepaling zijn namelijk nietig en verplichten de onbevoegde tot schadevergoeding.

VOORBEELD 1.8

Een rechter, werkzaam bij de rechtbank Limburg, kan geen geldige koopovereenkomst sluiten met de eigenaar van een huis in Ulestraten die met zijn buurman procedeert over de erfafscheiding tussen hun tuinen (art. 3:43 lid 1 sub a).

Ook kan een deurwaarder niet overgaan tot aankoop van de auto die door hem – na beslag namens een schuldeiser van de eigenaar – in het openbaar wordt verkocht (art. 3:43 lid 1 sub b).

1.2.2 Vereisten gesteld aan de handeling

Wil je bijvoorbeeld een scooter kopen, een kamer huren, een bedrijf oprichten of een bankrekening openen, dan kom je niet ver wanneer het bij 'wilen' blijft. Deze wil moet kenbaar worden gemaakt voordat er sprake kan zijn van een rechtshandeling. Dus: voordat de koop gesloten wordt, de

huurovereenkomst tot stand komt, het bedrijf ontstaat en de rekening wordt geopend.

Een op een rechtsgevolg gerichte *wil die zich door een verklaring heeft geopenbaard* is dan ook het eerste vereiste dat door de wet wordt gesteld aan de handeling die erop gericht is rechtsgevolgen in het leven te roepen (art. 3:33).

Dit geldt zowel voor eenzijdige als voor meezijdige rechtshandelingen, met dien verstande dat in geval van een meezijdige rechtshandeling sprake moet zijn van twee (of meer) op elkaar aansluitende wilsverklaringen.

Wilsverklaring

1

VOORBEELD 1.9

Roy wil een testament maken. Hij verklaart deze wil door middel van een notariële akte.

Er is een geldige eenzijdige rechtshandeling verricht als Roy bekwaam is om een testament te maken (art. 3:32).

VOORBEELD 1.10

Tess wil een tweedehands fiets kopen. Zij gaat naar fietsenhandelaar Bike en zoekt een fiets uit. De verkoper noemt de prijs en Tess betaalt het genoemde geldbedrag.

De verkoper verklaart door het noemen van de prijs zijn wil om de fiets te verkopen. Tess verklaart haar wil om deze fiets te kopen door het betalen van het geldbedrag. Er is sprake van twee wilsverklaringen die op elkaar aansluiten. De rechtshandeling komt, indien aan de overige voorwaarden is voldaan, geldig tot stand.

Wilsverklaring en vorm

De wilsverklaring is in beginsel niet aan een bepaalde vorm gebonden. Een fiets kan worden gekocht door een mondelinge aanvaarding van een aanbod, maar ook per e-mail of WhatsApp (art. 3:37 lid 1). Soms schrijft de wet voor een bepaalde handeling wel een specifieke vorm voor. Zo moeten huwelijksvoorwaarden bij notariële akte worden aangegaan (art. 1:115) en moet een concurrentiebeding schriftelijk worden overeengekomen (art. 7:653). In deze gevallen is de rechtshandeling op straffe van nietigheid aan de voorgeschreven vorm gebonden (art. 3:39). Aan de handeling die erop gericht is rechtsgevolgen in het leven te roepen, stelt de wet dus twee voorwaarden:

- 1 De handeling moet berusten op een verklaarde wil van de handelende persoon.
- 2 Als de wet dit voorschrijft, moet de handeling zijn verricht in de voorgeschreven vorm.

Om werking te hebben, moet de wilsverklaring de persoon tot wie zij is gericht ook bereiken. Ook daaraan stelt de wet eisen (art. 3:37 lid 3).

Voorwaarden

VOORBEELD 1.11

Dewi wil haar huis verkopen voor €330.000. Zij zet een bord 'Te Koop' in haar tuin. Als Marco naar de prijs informeert, vergist Dewi zich en vraagt €300.000. Marco aanvaardt het aanbod.

VOORBEELD 1.12

Dennis is wegens een zware depressie opgenomen in een psychiatrische instelling. Tijdens weekendverlof verkoopt hij, zonder enig afwijkend gedrag te vertonen en voor een uitstekende prijs, zijn geliefde Mercedes oldtimer.

Bij Dewi uit voorbeeld 1.11 ontbreekt de wil om de overeenkomst te sluiten, namelijk de verkoop van haar huis voor de prijs van €300.000. Dewi heeft anders gewild dan zij heeft verklaard; aan art. 3:33 is niet voldaan. Dennis uit voorbeeld 1.12 heeft verklaard, maar heeft juridisch gezien niet gewild. Hij handelde onder invloed van een geestelijke stoornis die hem belte zijn wil in vrijheid te bepalen. Ook hier is niet voldaan aan art. 3:33. Is in deze beide gevallen dan geen geldige rechtshandeling tot stand gekomen? Het handelsverkeer zou er groot nadeel van ondervinden wanneer in alle situaties waarin wil en verklaring elkaar niet dekken geen geldige rechtshandeling tot stand zou komen. Vandaar dat art. 3:33, dat overeenstemming van wil en verklaring vooronderstelt, een hoofdregel formuleert die nader wordt genuanceerd in art. 3:35. Met betrekking tot de totstandkoming van rechtshandelingen is in de wet gekozen voor een *dubbele grondslag*:

- 1 Stemmen wil en verklaring overeen (het normale geval), dan komt de rechtshandeling tot stand op de grondslag van de verklaarde wil (art. 3:33).
- 2 Lopen wil en verklaring uiteen, dan kan toch een geldige rechtshandeling tot stand komen en wel op de grondslag van het opgewekte vertrouwen.

Zie art. 3:35, dat luidt:

'Tegen hem die eens anders verklaring of gedraging, overeenkomstig de zin die hij daaraan onder de gegeven omstandigheden redelijkerwijze mocht toekennen, heeft opgevat als een door die ander tot hem gerichte verklaring van een bepaalde strekking, kan geen beroep worden gedaan op het ontbreken van een met deze verklaring overeenstemmende wil.'

Wanneer de wederpartij van degene wiens wil niet met zijn verklaring overeenstemt, er onder de gegeven omstandigheden redelijkerwijs op mocht vertrouwen dat de verklaarde wil de werkelijke wil was, dan is de verklaarde partij aan zijn verklaring gebonden. We noemen dit het *vertrouwensbeginsel*. Met betrekking tot voorbeeld 1.11 houdt dit in dat Dewi, op grond van het bij Marco gewekte vertrouwen, haar huis voor €300.000 moet overdragen. Er is op grond van art. 3:35 een geldige overeenkomst tot stand gekomen.

Dubbele
grondslag

Vertrouwens-
beginsel

Ook Dennis uit voorbeeld 1.12 is gebonden aan de gesloten overeenkomst. De koper van de Mercedes mocht erop vertrouwen dat Dennis' verklaring in overeenstemming was met zijn werkelijke wil. Dennis gedroeg zich geheel normaal en vroeg een gangbare prijs voor de auto. Ook hier is op grond van art. 3:35 sprake van een geldig tot stand gekomen rechtshandeling.

De regel van art. 3:35 is in het belang van het handelsverkeer. De chaos zou niet te overzien zijn wanneer een partij, steeds wanneer haar verklaring op voor de wederpartij niet kenbare wijze afwijkt van wat zij heeft gewild, een beroep zou kunnen doen op deze afwezigheid van wil. Dan zouden talloze rechtshandelingen als gevolg daarvan opeens ongeldig blijken te zijn. De regel van art. 3:35 is ook fair ten opzichte van de handelende partijen. Iemand die anders verklaart dan hij wil, hoort het risico te dragen dat de wederpartij, die vertrouwd op de opgewekte schijn, hem aan die verklaring houdt.

Anderzijds is duidelijk dat aan de goede trouw van de wederpartij strenge eisen moeten worden gesteld. In het kader van art. 3:35 speelt art. 3:11 een belangrijke rol.

Goede trouw

VOORBEELD 1.13

Dewi wil haar huis verkopen voor €330.000. Marco informeert naar de prijs.

Dewi stuurt een e-mail waarin zij, als gevolg van een tikfout, een bedrag van €133.000 vermeldt. Marco laat weten dat hij akkoord gaat.

Marco moet begrijpen dat het om een tikfout gaat. Het is overduidelijk dat het huis veel meer waard is dan €133.000 en uitgesloten dat Dewi het voor dit bedrag zou willen verkopen. Onder de omstandigheden mag Marco aan de verklaring van Dewi redelijkerwijs niet de betekenis van een reëel aanbod toekennen. Ondanks zijn acceptatie is er geen overeenkomst tot stand gekomen aangezien niet aan art. 3:33 en evenmin aan art. 3:35 is voldaan. Art. 3:11 brengt hier mee dat Marco bij Dewi moet navragen of zij een fout heeft gemaakt.

VOORBEELD 1.14

Dennis, een psychiatrisch patiënt, verkoopt tijdens een weekendverlof huilend zijn Mercedes oldtimer voor een normale prijs aan Bianca. Hij vertelt dat 'ze' hem dwingen zijn 'baby' te verkopen. Bianca zegt dat het allemaal wel los zal lopen en koopt de auto.

Ook Bianca kan zich niet beroepen op art. 3:35. Het merkwaardige gedrag van Dennis bood haar geen basis om te vertrouwen dat Dennis' verklaring overeenstemde met zijn wil. Toch bestaat de mogelijkheid dat Bianca eigenaar wordt van de Mercedes. Wanneer wil en verklaring van elkaar afwijken als gevolg van een geestelijke stoornis, treedt namelijk de speciale regel van art. 3:34 in werking. Dit is een regel die het heldere systeem van de dubbele grondslag, zoals dat is vastgelegd in art. 3:33 en 3:35, op

Vernietigbaar

fundamentele wijze doorkruist. Wanneer iemand een rechtshandeling verricht onder invloed van een geestelijke stoornis en er sprake is van een situatie waarin bij de wederpartij ‘een rood lichtje moet gaan branden’ (art. 3:35 is dus niet van toepassing), dan is de rechtshandeling in kwestie vernietigbaar.

Een eenzijdige rechtshandeling die niet tot een of meer bepaalde personen gericht was, wordt door het ontbreken van de wil echter nietig.

Met betrekking tot voorbeeld 1.14 betekent dit dat de rechtshandeling Dennis-Bianca in beginsel rechtsgeldig is. Bianca kan zich niet op art. 3:35 beroepen, en niets belet Dennis om de koopovereenkomst in stand te laten. Het is immers mogelijk dat hij, ondanks zijn geestelijke toestand, de auto toch wilde verkopen. Was dat echter niet het geval, en handelde hij onder invloed van de stoornis, dan kan hij een beroep doen op de speciale regel van art. 3:34 lid 2. Hij kan, met een beroep op zijn geestelijke stoornis, de overeenkomst vernietigen. Daarvoor moet hij wel het nodige bewijs aanleveren (zie voorbeeld 1.15 en 1.17).

VOORBEELD 1.15

Dennis wordt behandeld in een psychiatrische instelling. Tijdens een proefverlof verkoopt hij een verzameling zilveren munten aan zijn buurvrouw Chantal. Een maand later zijn de munten door een plotselinge stijging van de zilverprijs bijna het dubbele waard.

De overeenkomst Dennis-Chantal is geldig. De overeenkomst kan echter door Dennis worden vernietigd wanneer zij tot stand kwam onder invloed van zijn geestelijke stoornis. Dit moet door Dennis worden bewezen (art. 3:34 lid 1).

Dennis moet bewijzen: *a* het bestaan van de stoornis en *b* een causaal verband tussen de stoornis en de wilsverklaring. Dit verband is aanwezig wanneer de stoornis een redelijke waardering van zijn belangen belette ofwel wanneer de verklaring onder invloed van de stoornis gedaan werd. Dit laatste neemt men aan wanneer de rechtshandeling voor de geestelijk gestoorde nadelig was, tenzij dit nadeel op het tijdstip van de rechtshandeling redelijkerwijze niet was te voorzien.

Het nadeel dat Dennis in dit geval door de verkoop lijdt – een maand later is de verzameling munten plotseling in waarde verdubbeld – valt daar niet onder. Dit nadeel was op het tijdstip van de verkoop immers niet te voorzien (zie art. 3:34 lid 1 laatste zinsnede).

Betekent dit nu dat Dennis hoe dan ook aan de koop gehouden kan worden? Nee. In gevallen van ‘onvoorzienbaar nadeel’ blijven voor hem de overige mogelijkheden om te vernietigen – vanzelfsprekend – aanwezig. Het nadeel levert in dit geval niet het vermoeden op dat Dennis onder invloed van de stoornis heeft gehandeld. Maar hij mag wel bewijzen dat de stoornis hem belette zijn belangen op juiste wijze te waarderen of dat zijn verklaring dat hij wilde verkopen onder invloed van de stoornis werd afgelegd.

Het verschil verklaard

Wanneer de verklaring van een partij bij een overeenkomst niet overeenstemt met haar op rechtsgevolg gerichte wil, en de wederpartij weet dit, is er in beginsel geen overeenkomst tot stand gekomen.

Onvoorzienbaar nadeel

Wanneer de wederpartij met een geestelijk gestoorde een overeenkomst sluit, en zij weet dit, dan is er wel sprake van een geldige overeenkomst. Deze is echter vernietigbaar. Wanneer iemand iets anders verklaart dan hij wil, kan dit verschillende oorzaken hebben. Er kan sprake zijn van vergissing, verspreking, verschrijving, een grap of een misverstand. In al deze gevallen ontbreekt de wil en kan de rechtshandeling uitsluitend tot stand komen via de bepaling die voldoet aan het vereiste van opgewekt vertrouwen. Slechts wanneer de oorzaak van de afwijkende wilsverklaring is gelegen in een geestelijke stoornis is dit anders en kan er, eventueel, een vernietigbare rechtshandeling tot stand komen.

Vanwaar dit verschil? Twee voorbeelden maken het duidelijk.

VOORBEELD 1.16

Omar heeft in de etalage van zijn winkel een koffer staan die €150 kost. Door een slordigheid van zijn medewerker vermeldt het kaartje een prijs van €1,50. Sandy wil de koffer voor die prijs kopen.

VOORBEELD 1.17

Roelof is alcoholist. Van tijd tot tijd kan hij door zijn verslaving zijn belangen niet naar behoren behartigen. Nikos is daarvan op de hoogte. Roelof verkoopt zijn hond aan Nikos.

Omar uit voorbeeld 1.16 heeft zich duidelijk niet willen verbinden voor een tegenprestatie van €1,50. Sandy heeft daar niet op mogen vertrouwen. Hier past slechts één oplossing: er is geen overeenkomst tot stand gekomen.

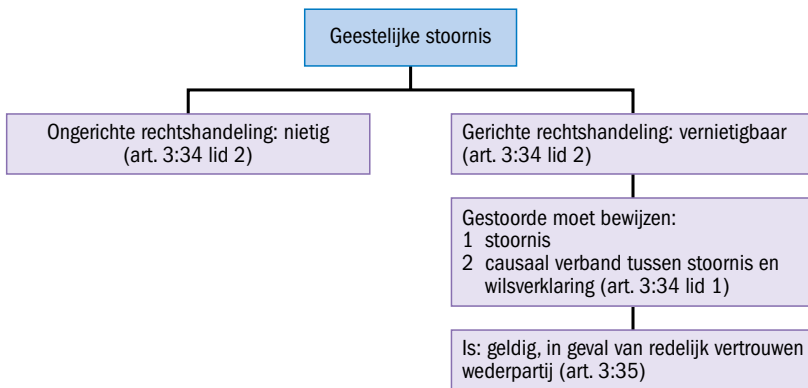
Roelof uit voorbeeld 1.17 heeft er echter belang bij dat hij ondanks zijn alcoholisme en de daaruit voortvloeiende momenten van geestelijk onvermogen normaal aan het rechtsverkeer kan deelnemen. Het is niet in zijn belang dat de rechtshandelingen die hij aangaat met personen die van zijn gebrek op de hoogte zijn om die reden nietig worden verklaard. Niet alle rechtshandelingen van blijvend of tijdelijk gestoorden hoeven immers onder invloed van die stoornis te zijn ontstaan. De bescherming van de geestelijk gestoorde gaat ver genoeg wanneer hij de mogelijkheid heeft om een rechtshandeling, indien gewenst, achteraf te vernietigen. Hij zal dan wel moeten aantonen dat deze rechtshandeling onder invloed van de stoornis verricht werd. Bewezen moeten worden:

- 1 de stoornis zelf;
- 2 een causaal verband tussen de stoornis en de verklaring.

Zie hiervoor art. 3:34 lid 1 (zie subparagraaf 1.3.2).

De betekenis van de geestelijke stoornis voor de geldig tot stand gekomen rechtshandeling is in figuur 1.2 in beeld gebracht.

FIGUUR 1.2 Geestelijke stoornis als vernietigingsgrond

Het misverstand

Een bijzonder geval van het uiteenlopen van wil en verklaring doet zich voor wanneer bij de totstandkoming van een rechtshandeling sprake is van een misverstand.

VOORBEELD 1.18

Amber verhuurt aan Timo 'de eerste etage' van haar woning. Amber bedoelt daarmee de begane grond, Timo denkt dat het om de daarboven gelegen verdieping gaat.

Hier doen zich met betrekking tot de vraag of er een overeenkomst tot stand is gekomen niet twee maar drie mogelijkheden voor:

- 1 Er is in het geheel geen overeenkomst tot stand gekomen (beide partijen hadden moeten beseffen dat de wilsverklaringen niet op elkaar aansloten).
- 2 Er is een overeenkomst gesloten met betrekking tot de begane grond (het vertrouwen van Amber dat ook Timo dit wilde, wordt gehonoreerd).
- 3 Er is een overeenkomst gesloten met betrekking tot de eerste verdieping (het vertrouwen van Timo dat ook Amber dit wilde, wordt gehonoreerd).

Hoe je in zo'n situatie het antwoord vindt op de vraag of er al dan niet een rechtshandeling tot stand is gekomen en zo ja, van welke inhoud, is door de Hoge Raad aangegeven in het bekende arrest inzake *Bunde-Erckens*, HR 17 december 1976, NJ 1977, 241. De Hoge Raad overweegt:

'dat immers, indien partijen die een overeenkomst wensen te sluiten, daarin een voor misverstand vatbare uitdrukking bezigen, die zij elk in verschillende zin hebben opgevat, het antwoord op de vraag of al of niet een overeenkomst tot stand is gekomen, in beginsel afhangt van wat beide partijen over en weer hebben verklaard en uit elkaars verklaringen en gedragingen, overeenkomstig de zin die zij daaraan in de gegeven omstandigheden redelijkerwijze mochten toekennen, hebben afgeleid;

dat daarbij onder meer een rol kan spelen: a of de betekenis waarin de ene partij de uitdrukking heeft opgevat meer voor de hand lag dan die waarin de ander haar heeft opgevat; b of, indien deze uitdrukking een vaststaande technische betekenis heeft, de partij die van deze betekenis is uitgegaan, mocht verwachten dat ook de andere partij deze betekenis zou kennen; c of de andere partij zich had voorzien van deskundige bijstand en de wederpartij mocht verwachten dat deze die betekenis kende en die andere partij daaromtrent voorlichtte; d of één der door partijen aan de uitdrukking gehechte betekenissen zou leiden tot een resultaat dat met hetgeen partijen met de overeenkomst beoogden minder goed zou zijn te rijmen;'

Voor de gecompliceerde rechtsvraag die zich in geval van misverstand kan aandienen, houdt de Hoge Raad aan de lagere rechter een methode voor waarmee een juiste benadering van de problematiek en tevens uniformiteit van de rechtspraak op dit punt mogelijk worden (uitgaande van het vertrouwensbeginsel art. 3:35).

VOORBEELD 1.19

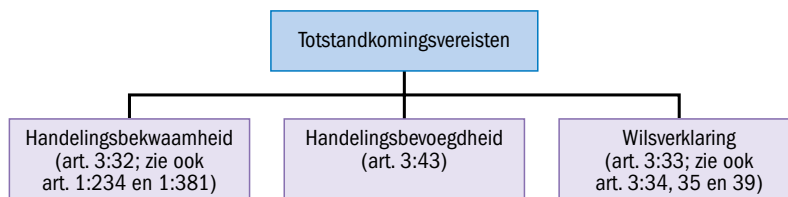
Mila schenkt haar schoondochter Sophie een aantal kostbare juwelen. Mila lijdt aan beginnende dementie, wat Sophie niet wist of kon weten.

Mila kon haar wil niet bepalen zodat de schenkingsovereenkomst niet voldoet aan de vereisten van art. 3:33. Is er echter een overeenkomst tot stand gekomen op grond van het bij Sophie gewekte vertrouwen? Art. 3:35 stelt aan de wederpartij van degene die anders verklaarde dan hij in feite wilde, slechts de voorwaarde dat zij onder de omstandigheden redelijkerwijs mocht aannemen dat een verklaring van een bepaalde inhoud tot haar werd gericht. Een tegenprestatie van haar kant is voor haar bescherming niet vereist. Volgens de wet zou Sophie dus onder deze omstandigheden een beroep kunnen doen op bescherming van het bij haar gewekte vertrouwen. Maar daarmee zijn we er niet. Vanwege het feit dat Sophie de juwelen voor niets krijgt, wordt van haar extra waakzaamheid gevraagd. Zij mag in dit geval minder snel aannemen dat Mila weet wat zij doet. Dat is anders wanneer zij van de dementerende schoonmoeder een aanbod accepteert om de juwelen voor een redelijke prijs over te nemen.

De totstandkomingsvereisten van de rechtshandeling zijn in figuur 1.3 in beeld gebracht.

Totstandkomings-
vereisten

FIGUUR 1.3 Totstandkoming rechtshandeling

Moment totstandkoming rechtshandeling

De rechtshandeling komt tot stand door een wilsverklaring. Bij meerzijdige rechtshandelingen en eenzijdige gerichte rechtshandelingen is verder vereist dat zo'n wilsverklaring om werking te hebben de persoon tot wie zij is gericht moet hebben bereikt. Wanneer Joris per e-mail reageert op een aanbod van Elif, zal de overeenkomst – die tot stand komt door een aanbod en de aanvaarding daarvan (art. 6:217) – tot stand komen op het moment dat de e-mail van Joris bij Elif arriveert. Dit geldt ook wanneer Elif de e-mail drie dagen lang ongeopend in haar mailbox laat staan. Van belang is niet het moment waarop de mail wordt geschreven of verzonden en ook niet het moment waarop de mail wordt gelezen. Het gaat om het moment waarop de verklaring de wederpartij heeft bereikt. Zie art. 3:37 lid 3. Een verklaring die een persoon niet bereikt, wordt echter toch geacht hem bereikt te hebben wanneer:

1. hijzelf, of een ander voor wie hij aansprakelijk is, oorzaak is van het feit dat de verklaring hem niet of niet tijdig bereikte; of
2. dit op andere gronden voor zijn risico behoort te komen.

VOORBEELD 1.20

Elif doet Joris via WhatsApp een aanbod om haar scooter – wegens ruimtegebrek – voor een vriendenprijsje over te nemen. Zij vraagt Joris om binnen uiterlijk 24 uur per e-mail te reageren, maar vergeet daarbij haar nieuwe e-mailadres te vermelden. Joris stuurt meteen een mail naar het hem bekende gmailadres van Elif, met de mededeling dat hij de scooter voor de gevraagde prijs wil kopen. Elif ziet deze mail echter niet en verkoopt de scooter een dag later aan een vriendin.

De overeenkomst Elif-Joris komt door acceptatie van Joris – die Elif door haar eigen tekortkoming niet heeft bereikt – tot stand op het moment dat de e-mail de inbox van Elifs gmailadres bereikt. Wanneer Elif door de daarna gesloten overeenkomst met haar vriendin de overeenkomst met Joris niet kan nakomen, pleegt zij wanprestatie ten opzichte van Joris. Er is een overeenkomst Elif-Joris tot stand gekomen op het moment dat Joris het aanbod van Elif heeft aanvaard, ook al heeft deze aanvaarding Elif niet werkelijk bereikt (art. 3:37 lid 3). Joris kan schadevergoeding van Elif vorderen.

Onjuist overgebrachte verklaringen

De afzender van een verklaring kan voor de overbrenging daarvan gebruikmaken van een andere persoon. Wanneer die persoon de verklaring onjuist overbrengt, hangt het van de omstandigheden af voor wiens rekening deze fouten komen.

VOORBEELD 1.21

Elif doet Joris een uitzonderlijk aanbod. Zij verzoekt om onmiddellijke reactie. Joris is druk bezig en vraagt aan zijn broer om het aanbod te aanvaarden. Hij geeft aan Elif echter door dat Joris het aanbod *niet* kan aanvaarden.

De fout in de verklaring van Joris uit voorbeeld 1.21 aan Elif komt voor Joris' rekening. Hij heeft de persoon die de verklaring verkeerd overbracht zelf aangewezen. Er komt geen overeenkomst Elif-Joris tot stand (art. 3:37 lid 4).

1.3 De nietige en de vernietigbare rechtshandeling

De wet stelt aan de geldige totstandkoming van de rechtshandeling een aantal vereisten. Wordt aan één daarvan niet voldaan, dan kan dit drie gevolgen hebben. Al naar de aard van het gebrek is de rechtshandeling:

- 1 nietig;
- 2 vernietigbaar;
- 3 niettemin geldig.

Nietig is de rechtshandeling in geval van gebreken die de openbare orde raken.

Nietig

Het is Matthijs niet toegestaan zijn kind aan Lola te verkopen. Een overeenkomst van deze inhoud kan door partijen, hoezeer zij daar ook overeenstemming over bereiken, niet tot stand worden gebracht. Een geestelijk gestoorde kan geen testament maken. Een notaris kan niet het huis kopen en verkrijgen dat hij in het openbaar moet veilen. In al deze gevallen is het gebrek in de rechtshandeling zo fundamenteel in strijd met de rechtsorde dat nietigheid als sanctie geboden is. Wanneer een gebrek in een rechtshandeling leidt tot nietigheid, dan is dat omdat het algemeen belang bij nietigheid het partijbelang bij geldigheid overstijgt. Niet de wil van partijen maar de wil van de overheid moet hier de doorslag geven. Men spreekt dan van *nietigheid van rechtswege*.

**Van rechtswege
Vernietigbaar**

Vernietigbaar is de rechtshandeling in geval van gebreken die de handelende persoon raken. Het is de taak van de overheid de zwakkeren in de samenleving tegen zichzelf in bescherming te nemen. Maar het is aan de zwakkere zelf (of zijn wettelijk vertegenwoordiger) om uit te maken of hij deze bescherming in een speciaal geval al dan niet wil aanvaarden. Een 12-jarige kan haar nieuwe MacBook Pro verkopen. Het is voor haar bescherming niet noodzakelijk deze rechtshandeling nietig te verklaren. Zij kan haar MacBook echter niet onaantastbaar verkopen. Een meezijdige rechtshandeling van een minderjarige is *vernietigbaar*, dat wil zeggen: voorlopig rechtsgeldig. Iemand die door zijn wederpartij bij de onderhandelingen over de verkoop van een huis wordt bedrogen, moet de kans hebben deze rechtshandeling op grond van dat bedrog ongedaan te maken. Hij moet echter ook, wanneer hij dat zou willen, de overeenkomst in stand kunnen laten. Een overeenkomst aangegaan onder invloed van bedrog is vernietigbaar.

Vernietiging vindt plaats door de persoon die zich volgens de wet op de vernietigbaarheid kan beroepen, of door de rechter.

Een gebrek tot stand gekomen rechtshandeling kan onder omstandigheden *niettemin geldig* zijn. Hiervan kan sprake zijn wanneer de wet een bepaalde rechtshandeling verbiedt maar het gebrek te gering is om daaraan de sanctie van nietigheid te verbinden (art. 3:40 lid 3). Denk bijvoorbeeld aan de verkoop van een brood na de wettelijke sluitingstijd.

Niettemin geldig

1.3.1 Nietige rechtshandelingen

Hierna gaan we in op oorzaken en gevolgen van nietige rechtshandelingen.

Oorzaken van de nietige rechtshandeling

Oorzaken die tot gevolg hebben dat het rechtsgevolg waarop een rechtshandeling was gericht niet tot stand komt, zijn:

- 1 het ontbreken van een met de verklaring overeenstemmende wil;
- 2 strijd met de openbare orde en met de wet;
- 3 de handelingsonbevoegdheid van een persoon.

Ad 1 Ontbreken van een met de verklaring overeenstemmende wil
Zie hiervoor subparagraaf 1.2.2.

Ad 2 Nietigheid als gevolg van strijd met de wet en de openbare orde
Een rechtshandeling moet, op straffe van nietigheid, wat strekking en inhoud betreft beantwoorden aan de door de openbare orde en goede zeden gestelde normen (art. 3:40 lid 1). Het betreft hier normen van ongeschreven recht die in de Nederlandse samenleving algemeen worden aanvaard.

VOORBEELD 1.22

Stefan neemt in zijn testament op dat Ricardo, zijn echtgenoot, na zijn overlijden niets in de echtelijke woning mag veranderen en geen familieleden in de woning mag toelaten.

De verklaring van Stefan is strijdig met de openbare orde of de goede zeden. Deze bepaling in het testament is op grond daarvan nietig. Ook strijd met de wet kan nietigheid tot gevolg hebben.

VOORBEELD 1.23

Mandy verkoopt aan Dave een kilo cocaïne.

Deze overeenkomst is in strijd met de wet, die handel in cocaïne verbiedt, en valt als zodanig onder de werking van art. 3:40 lid 2. De overeenkomst Mandy-Dave is nietig.

Ad 3 Nietigheid als gevolg van handelingsonbevoegdheid

In subparagraaf 1.2.1 is reeds uiteengezet wat moet worden verstaan onder handelingsbevoegdheid. Wordt een rechtshandeling verricht door iemand die daartoe onbevoegd is, dan is deze nietig. Zie art. 3:43.

Gevolgen van de nietigheid van rechtswege

Nietige rechtshandelingen hebben geen effect voor het recht. Beroep op nietigheid voor de rechter is niet nodig. Wel kan de rechter verzocht worden voor recht te verklaren dat er sprake is van nietigheid. Hetgeen op grond van een nietige rechtshandeling is verricht, kan als onverschuldigd betaald worden teruggevorderd (art. 6:203).

VOORBEELD 1.24

Dave betaalt Mandy op voorhand €20.000 voor de kilo cocaïne. De andere helft krijgt zij bij aflevering.

De overeenkomst Dave-Mandy is nietig wegens strijd met de wet. Dave kan de €20.000 als onverschuldigd betaald van Mandy terugvorderen.

1.3.2 Vernietigbare rechtshandelingen

Hierna bespreken we oorzaken en gevolgen in geval van vernietigbare rechtshandelingen.

Oorzaken van de vernietigbare rechtshandeling

Oorzaken die tot gevolg hebben dat het rechtsgevolg waarop een rechtshandeling was gericht niet onaantastbaar tot stand komt, zijn:

- 1 onbekwaamheid;
- 2 geestelijke stoornis;
- 3 wilsgebreken.

Rechtshandelingen verricht onder invloed van deze gebreken zijn *vernietigbaar*. Vernietigbaarheid is gegeven ter bescherming van bepaalde groepen van personen en alleen zichzelf of hun wettelijke vertegenwoordigers kunnen dan ook – ter bescherming van hun belangen – de verrichte rechtshandeling aantasten. De wederpartij heeft deze mogelijkheid niet en blijft gebonden wanneer er niet wordt vernietigd. Aan de belangen van de wederpartij wordt tegemoetgekomen door art. 3:55 lid 2. De wederpartij kan de onzekere situatie waarin zij zich bevindt opheffen door aan degene die de vernietiging tot stand kan brengen een redelijke termijn te stellen om daartoe over te gaan.

Ad 1 Vernietigbaarheid als gevolg van onbekwaamheid

Een meerzijdige rechtshandeling van een juridisch onbekwame is vernietigbaar (art. 3:32 lid 2). Zie ook subparagraaf 1.2.1, voorbeeld 1.5.

De wettelijk vertegenwoordiger van de onbekwame heeft de keuze om de overeenkomst in stand te laten of deze te vernietigen. Zie hiervoor art. 3:49 e.v.

Bij een oordeel over overeenkomsten die door minderjarigen worden gesloten, mag art. 1:234 niet over het hoofd worden gezien. Hierin wordt, als uitzondering op de hoofdregel van art. 3:32 lid 2 dat onbekwamen geen *onaantastbare* rechtshandelingen kunnen verrichten, vastgesteld dat minderjarigen onder bepaalde omstandigheden daartoe wél bekwaam zijn, bijvoorbeeld in het volgende geval.

Wanneer de 14-jarige Boris met toestemming van zijn moeder (zijn wettelijk vertegenwoordiger) een e-bike koopt, kan de overeenkomst niet worden vernietigd, aangezien Boris onder deze omstandigheden niet onbekwaam is (lid 1). In dat geval moet het wel steeds gaan om een bepaalde overeenkomst of om een bepaald doel waarvoor de minderjarige bekwaamheid wordt verleend (lid 2). Het is dus niet mogelijk dat de moeder van Boris zijn onbekwaamheid onbepert opheft door toestemming te geven 'voor alle rechtshandelingen die hij verrichten zal'.

In lid 3 gaat de wet wel een stap verder in die richting met de bepaling dat toestemming aan de minderjarige 'verondersteld wordt' te zijn verleend met betrekking tot rechtshandelingen waarvan in het maatschappelijk verkeer gebruikelijk is dat minderjarigen van die leeftijd deze zelfstandig verrichten. Dat wil zeggen dat een 17-jarige bekwaam is om zelfstandig een laptop te kopen en zich in te schrijven voor een sollicitatietraining. Hierbij gelden echter wel bepaalde marges. Zo zal veel afhangen van de prijs. Het kopen van een geluidsinstallatie van €15.000 en het inschrijven voor een cursus van twee weken die duizenden euro's kost, zullen niet onaantastbaar kunnen plaatsvinden.

Dit alles betekent dus dat ondanks de open regel van art. 1:234 elke rechtshandeling van een minderjarige in geval van geschil zorgvuldig moet worden getoetst. Daarbij moet de volgende vraag worden beantwoord: is de rechtshandeling ook in deze vorm gebruikelijk voor iemand van die leeftijd?

Ad 2 Vernietigbaarheid als gevolg van een geestelijke stoornis

Een meezijdige rechtshandeling van een feitelijk onbekwame is vernietigbaar (art. 3:34 lid 2). Zie hiervoor subparagraaf 1.2.2.

Ad 3 Vernietigbaarheid als gevolg van een wilsgebrek

Wanneer er sprake is van het uiteenlopen van wil en verklaring (in geval van een geestelijke stoornis, vergissing enzovoort) is er niet voldaan aan het vereiste van art. 3:33. Voor de vraag of er toch een rechtshandeling tot stand is gekomen, is het eventueel opgewekte vertrouwen van de wederpartij doorslaggevend.

Hiervan te onderscheiden is de situatie waarin wil en verklaring elkaar wel dekken maar waarin de wil op gebrekkige wijze – onder invloed van bedreiging, bedrog, misbruik van omstandigheden of dwaling – tot stand is gekomen. Zie art. 3:44 en art. 6:228.

In deze gevallen gaat het steeds om een 'zwakke' partij die door de wet wordt beschermd. Bedreiging, bedrog, misbruik van omstandigheden en dwaling worden gezamenlijk *wilsgebreken* genoemd omdat in al deze gevallen de wil van degene die tot vernietigen bevoegd is, op onzuivere wijze is gevormd, onder invloed van de wederpartij.

Wilsgebreken

Bedreiging

Van bedreiging is sprake wanneer iemand een ander beweegt tot het aangaan van een rechtshandeling door hem of een derde (bijvoorbeeld zijn partner of kinderen) onrechtmatig met nadeel te bedreigen (art. 3:44 lid 2).

VOORBEELD 1.25

Johnny wil een amusementshal openen in de binnenstad van Zwolle. Hij laat zijn oog vallen op het pand waarin Sharon een café heeft. Sharon wil niet verkopen. Johnny laat haar weten dat caféruzies snel zijn uitgelokt en geeft haar wat voorproefjes met de daaraan verbonden vernielingen van het interieur.

Sharon verkoopt het pand.

Sharon heeft de overeenkomst gewild. Haar wil is echter gevormd onder invloed van de bedreiging door Johnny. Dit leidt tot vernietigbaarheid van de rechtshandeling. Sharon kan dus de koopovereenkomst vernietigen als zij dat wil. Wanneer de overeenkomst haar echter toch niet zo slecht uitkomt, kan zij ook nalaten om tot vernietiging over te gaan.

Er is ook sprake van bedreiging wanneer iemand bijvoorbeeld tot een rechtshandeling wordt bewogen doordat de wederpartij dreigt mededelingen van persoonlijke aard aan zijn werkgever te doen (hij is elders wegens diefstal ontslagen). De bedreiging moet wel zodanig zijn dat een redelijk oordelend mens erdoor beïnvloed kan worden. Wanneer iemand zo labiel is dat alles hem angst aanjaagt (gedreigd wordt dat wanneer hij niet wekelijks een bedrag van €100 betaalt, aan zijn werkgever wordt verteld dat hij elk weekend twintig bierjes drinkt), is dat een hem persoonlijk betreffende omstandigheid die de betaling niet aantastbaar kan maken.

Er is sprake van bedrog wanneer iemand ervoor zorgt dat een ander een rechtshandeling verricht door: opzettelijk onjuiste mededelingen te doen, iets te verzwijgen dat meegedeeld had moeten worden, of door een andere kunstgreep (art. 3:44 lid 3). Ook bedrog is grond voor vernietiging.

Bedrog

VOORBEELD 1.26

Laila zoekt een boerderij met grond om een manege te beginnen. Niels biedt zijn boerderij met een groot stuk grond te koop aan. Niels, die gemeenteraadslid is, weet dat volgens een bestaand gemeentelijk bouwplan de boerderij binnenkort zal worden gesloopt. Hierover zegt hij niets tegen Laila. Laila koopt de boerderij.

Niels heeft bedrog gepleegd. Laila heeft overeenkomstig haar wil verklaard de boerderij te kopen, maar haar wil werd onder invloed van het bedrog van Niels op onzuivere wijze gevormd.

Van bedrog kan sprake zijn in geval van een opzettelijke verzwijging als in dit geval, maar ook in geval van een onjuiste mededeling en een andere kunstgreep. Van het laatste is sprake wanneer iemand opzettelijk misleid wordt om hem te bewegen tot het aangaan van een rechtshandeling.

VOORBEELD 1.27

Mona wil haar auto voor een betere prijs verkopen dan hij waard is. Daarom zet zij de kilometerteller duizenden kilometers terug. Dit is een kunstgreep die bedrog inhoudt.

Het komt vaak voor dat dezelfde feiten naast bedrog ook dwaling opleveren. In de praktijk zal de bedrogene dan primair een beroep op bedrog en subsidiair een beroep op dwaling doen. 'Het verzwijgen van een mededeling' bijvoorbeeld, moet in geval van bedrog opzettelijk hebben plaatsgevonden, zie art. 3:44 lid 3. Dat er met opzet is gehandeld, zal door de bedrogene bewezen moeten worden. Lukt dit, dan staat vast dat er een onrechtmatige daad is gepleegd, zodat tevens schadevergoeding gevraagd kan worden. In

Dwaling

het merendeel van de gevallen kan opzet echter niet worden bewezen. In dat geval resteert nog een beroep op dwaling, waarvoor opzet niet vereist is, zie art. 6:228 lid 1 sub a en b.

Misbruik

Misbruik van omstandigheden is iemand bewegen tot het verrichten van een rechtshandeling terwijl hij weet of moet begrijpen dat die ander in bijzondere omstandigheden verkeert (art. 3:44 lid 4). Bijzondere omstandigheden kunnen zijn: noodtoestand, afhankelijkheid, lichtzinnigheid, abnormale geestestoestand en onervarenheid.

Van misbruik is sprake wanneer iemand, die ten opzichte van een ander een zwakke positie inneemt, een rechtshandeling verricht die hij onder normale omstandigheden niet zou hebben verricht. Vereist is dat de ander weet of moet begrijpen dat het slachtoffer door de bijzondere omstandigheden tot het verrichten van de rechtshandeling wordt bewogen en dat de ander hem daarvan zou moeten weerhouden. Niet vereist is dat de rechtshandeling voor het slachtoffer nadelig is, maar aanwezigheid, aard en omvang van het nadeel zullen wel een belangrijke rol spelen bij de vraag of de ander het slachtoffer had moeten tegenhouden.

HR 5 februari 1999, NJ 1999, 652

Een werknemer had ingestemd met de beëindiging van zijn arbeidsovereenkomst door tijdens het gesprek, dat drie vertegenwoordigers van de werkgever met hem hadden, een schriftelijke verklaring van instemming te ondertekenen. De Hoge Raad oordeelde dat er sprake was van misbruik van omstandigheden omdat de werknemer onvoorbereid het gesprek was ingegaan en door de werkgever niet was gewaarschuwd dat het gesprek over beëindiging van het dienstverband zou gaan, de werknemer geen ervaren onderhandelaar was en niet deskundig was op het gebied van beëindiging van een dienstverband en de werkgever een overwichtspositie had. De werkgever had de werknemer tijd moeten geven om zich te beraden en advies in te winnen.

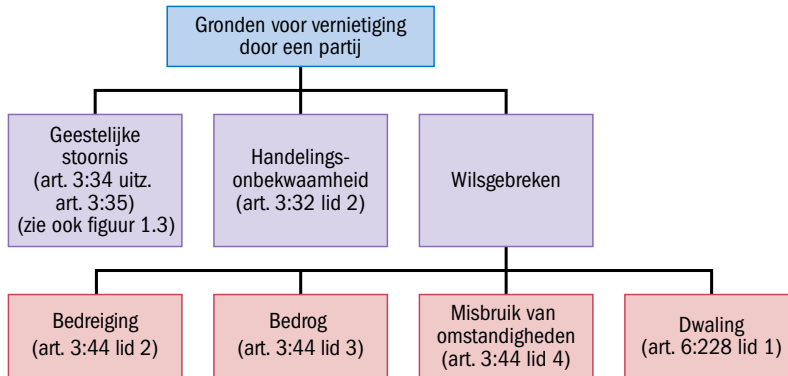
Alle rechtshandelingen die onder invloed van bedreiging, bedrog en misbruik van omstandigheden tot stand komen, kunnen als gevolg van het feit dat de wil van de handelende persoon gebrekkig werd gevormd, vernietigd worden.

Een vierde wilsgebrek, dwaling, doet zich voornamelijk voor bij meezijdige rechtshandelingen en is geregeld in art. 6:228. Zie ook hierna subparagraaf 1.6.4 over dwaling.

Een vernietigbare rechtshandeling wordt vernietigd door een buitengerechtelijke verklaring of door een rechterlijke uitspraak (art. 3:49). Degene die tot vernietigen bevoegd is, heeft in beginsel de keuze. De eerste mogelijkheid is gemakkelijker; een aangetekend schrijven is bijvoorbeeld een goede en snelle methode. Maar bij een onwillige tegenpartij is de tweede mogelijkheid onvermijdelijk.

In figuur 1.4 staan de gronden vermeld die een partij bij een overeenkomst de mogelijkheid bieden de rechtshandeling te vernietigen.

FIGUUR 1.4 Vernietigingsgronden rechtshandeling

Gevolgen van de vernietiging

Vernietiging heeft terugwerkende kracht (art. 3:53 lid 1). Vernietiging heeft dus tot gevolg dat de rechtshandeling juridisch gezien nooit heeft bestaan en altijd nietig is geweest.

Terugwerkende
kracht

VOORBEELD 1.28

Senna heeft aan Alex een aanzienlijk geldbedrag geleend en ontvangt daarover rente van 10% per jaar. Op 1 januari scheldt zij Alex zijn schuld kwijt op grond van verklaringen van Alex die achteraf bedrog blijken op te leveren. Eind september ontdekt Senna dit bedrog en zij vernietigt de kwijtschelding van de schuld door middel van een schriftelijke verklaring aan Alex. De vernietiging werkt terug tot het moment van de kwijtschelding, zodat de kwijtschelding geacht wordt nooit plaatsgevonden te hebben. Dit heeft tot gevolg dat Alex aan Senna alsnog rente moet betalen over de maanden januari tot en met september.

De rechtshandeling die na vernietiging steeds nietig blijkt te zijn geweest, heeft voor het overige gevolgen die dezelfde zijn als bij de nietigheid van rechtswege. Wat onverschuldigd is betaald, kan worden teruggevorderd. Is bijvoorbeeld een scooter overgedragen op grond van een nadien vernietigde koopovereenkomst, dan is de verkoper juridisch gezien altijd eigenaar gebleven.

1.4 De rechtshandeling en derden

Eerder in dit hoofdstuk, in subparagraaf 1.2.2, maakten we kennis met het vertrouwensbeginsel (art. 3:35). Iemand verkoopt een huis maar verklaart anders dan hij in werkelijkheid wil. Voor de vraag of er al dan niet een geldige rechtshandeling tot stand is gekomen, is het eventueel bij de wederpartij gewekte vertrouwen van doorslaggevend belang. Het gaat in deze gevallen om vertrouwen dat bij een *wederpartij* is gewekt. Mike biedt Sanne een zaak te koop aan voor een bepaalde prijs. Sanne vertrouwt erop dat Mike verklaarde overeenkomstig zijn bedoelingen.

Hiervan moet worden onderscheiden het geval waarin een *derde* in vertrouwen op basis van een verklaring of gedraging van *anderen* een bepaalde rechtsbetrekking verkeerd beoordeelt en op grond daarvan handelt. Onder omstandigheden wordt een dergelijke derde beschermd door art. 3:36.

VOORBEELD 1.29

Bas woont een gesprek bij tussen Mike en Esma waarin Mike verklaart dat hij zijn bestelbus aan Esma zal verkopen. Bas komt korte tijd later bij Esma en daar staat de bestelbus. Bas huurt de bestelbus voor een periode van drie maanden van Esma en betaalt het hele bedrag vooruit. Echter, de koopovereenkomst tussen Mike en Esma is niet doorgegaan. Mike is nog eigenaar, en wil zijn bestelbus meteen terughalen bij Bas. Hij erkent de huurovereenkomst Esma-Bas niet.

Mocht Bas vertrouwen op de verklaring van Mike aan Esma (dat hij de bestelbus aan haar zou verkopen) en kan daardoor tegenover hem geen beroep worden gedaan op de onjuistheid van zijn veronderstelling dat Esma eigenaar van de bestelbus was geworden? Het antwoord moet in art. 3:36 worden gezocht. Uit deze bepaling blijkt inderdaad dat Bas ervan uit mocht gaan dat Mike de bestelbus aan Esma had verkocht.

Ook in het volgende voorbeeld is sprake van derdenbescherming.

VOORBEELD 1.30

Harry ondertekent een schuldbekentenis waarin staat vermeld dat hij van Peter €10.000 heeft geleend. In feite heeft hij van Peter slechts €5.000 geleend. Peter draagt zijn vordering op Harry voor €9.500 over aan Alicia.

Als derde heeft Alicia op grond van de schuldbekentenis redelijkerwijze mogen aannemen dat Harry €10.000 verschuldigd was aan Peter. Zij heeft zich in redelijk vertrouwen op de juistheid van die veronderstelling de vordering tegen betaling van €9.500 laten overdragen. Ten opzichte van Alicia kan door Harry geen beroep worden gedaan op de onjuistheid daarvan. Alicia verkrijgt dan ook een vordering van €10.000 op Harry. Dit heet derdenbescherming.

Voor verschillende gevallen van derdenbescherming zijn in de wet speciale regels opgenomen. Het gaat voornamelijk om de verkrijging van zaken uit handen van een beschikkingsonbevoegde. Bijvoorbeeld iemand die een gestolen fiets of computer koopt. Wordt hij beschermd? Art. 3:86, 3:88 en 3:24 e.v. bevatten alle regels voor *specifieke* situaties.

Art. 3:36 geeft daarnaast een *algemene* regel, zoals kan worden afgeleid uit de verschillende voorbeelden hiervoor. Het artikel houdt een hoofdregel in – derden worden onder omstandigheden beschermd tegen door verklaringen of gedragingen opgewekte schijn – en is daarom in veel situaties van toepassing. Het kan ook worden gezien als een restbepaling die van toepassing is wanneer er geen specifieke regeling is voor een bepaalde situatie.

1.5 De overeenkomst

De meest voorkomende rechtshandeling is de *verbintenisscheppende* overeenkomst. Dit is een meezijdige rechtshandeling: de wilsverklaring van meer dan één persoon is noodzakelijk om de rechtshandeling tot stand te brengen. De definitie van een overeenkomst staat in art. 6:213 lid 1:

‘Een overeenkomst in de zin van deze titel is een meezijdige rechtshandeling, waarbij een of meer partijen jegens een of meer andere een verbintenis aangaan.’

Voorbeelden van overeenkomsten zijn: koop, huur, ruil en schenking. Hiervoor zijn steeds (minstens) twee partijen noodzakelijk. Wanneer Samir zijn huis wil verhuren en Noa haar auto wil verkopen, is in beide gevallen een wederpartij nodig voordat er een overeenkomst gesloten kan worden.

VOORBEELD 1.31

Samir heeft een kamer te huur en plaatst een advertentie. Edwin informeert naar de huurprijs en de overige voorwaarden. Hij verklaart dat hij de kamer wil huren.

Samir en Edwin hebben een overeenkomst gesloten. Zij hebben een rechtshandeling verricht waaruit voor ieder van hen verbintenissen voortvloeien. Er ontstaat een verbintenis in ruime zin, waaruit voor partijen verbintenissen in enge zin voortvloeien (zie paragraaf 1.1).

Let wel: de overeenkomst is de *handeling* die zich tussen partijen afspeelt, de verklaringen die zij afleggen. De verbintenis is de *rechtsbetrekking* die daaruit voortvloeit. Wanneer Edwin verklaart dat hij de door Samir aangeboden kamer zal huren, is door de op elkaar aansluitende wilsverklaringen van partijen de overeenkomst tot stand gekomen. De handeling die overeenkomst heet, is voltooid. Daaruit is een rechtsbetrekking ontstaan die verplicht tot twee (hoofd)verbintenissen. Ten eerste de verplichting de kamer in gebruik te geven, waarbij Samir schuldenaar en Edwin schuldeiser is. Ten tweede de verplichting de maandelijkse huurbetalingen te voldoen, waarbij Samir schuldeiser is en Edwin schuldenaar.

Hierna wordt ingegaan op de verschillende soorten overeenkomsten, de kenmerken van overeenkomsten en de algemene voorwaarden.

Verschillende overeenkomsten

Overeenkomsten kunnen worden onderscheiden in:

- 1 wederkerige en eenzijdige overeenkomsten;
- 2 benoemde en onbenoemde overeenkomsten.

Ad 1 Wederkerige en eenzijdige overeenkomsten

De huurovereenkomst die Samir en Edwin in voorbeeld 1.31 gesloten hebben, is een wederkerige overeenkomst. Vergelijk art. 6:261 lid 1:

‘Een overeenkomst is wederkerig, indien elk van beide partijen een verbintenis op zich neemt ter verkrijging van de prestatie waartoe de wederpartij zich daartegenover jegens haar verbindt.’

Beide partijen, zowel Samir als Edwin, hebben een verbintenis op zich genomen. Andere voorbeelden van wederkerige overeenkomsten zijn koop en ruil. Ook een arbeidsovereenkomst is een wederkerige overeenkomst; de werkgever verbindt zich (onder meer) tot het betalen van loon, de werknemer tot het verrichten van arbeid.

Tegenover de wederkerige overeenkomst staat de *eenzijdige overeenkomst*, waarbij slechts één partij een verbintenis op zich neemt. Een voorbeeld hiervan is de schenking. Uit de overeenkomst waarbij Keanu aan Sanne een armband schenkt, vloeit voor Keanu de verplichting voort een armband in eigendom aan Sanne over te dragen. Sanne heeft zich tot geen enkele prestatie verbonden.

Wederkerige en eenzijdige overeenkomsten moeten worden onderscheiden van meezijdige en eenzijdige rechtshandelingen. De schenking is – als alle overeenkomsten – een meezijdige rechtshandeling: meer dan één partij legt hierbij een wilsverklaring af. Keanu verklaart te willen schenken, Sanne verklaart te willen aanvaarden. De schenking is echter een eenzijdige overeenkomst: slechts één partij, Keanu, heeft een verbintenis op zich genomen.

Hieruit volgt dat eenzijdige overeenkomsten altijd overeenkomsten ‘om niet’ zijn. Daarmee wordt bedoeld dat er geen tegenprestatie tegenover staat.

Tegenover de overeenkomst ‘om niet’, staat de (wederkerige) overeenkomst ‘om baat’, ook wel ‘anders dan om niet’. Beide partijen verplichten zich een prestatie te verrichten. Voorbeelden zijn koop, huur en ruil.

Ad 2 Benoemde en onbenoemde overeenkomsten

Overeenkomsten kunnen nog nader worden onderscheiden in benoemde en onbenoemde. *Benoemd* is de overeenkomst die in de wet een eigen regeling heeft gekregen. Deze overeenkomsten zijn onder meer opgenomen in Boek 7. Belangrijke voorbeelden van benoemde overeenkomsten zijn: koop, ruil, bruikleen, schenking, huur, de arbeidsovereenkomst en verzekering. Op benoemde overeenkomsten is ook het algemeen gedeelte van het overeenkomstenrecht van Boek 6 van toepassing, althans voor zover de speciale regels in de zojuist genoemde boeken dit niet opzijzetten.

Onbenoemd is de overeenkomst die niet speciaal in de wet geregeld is. Zo is bijvoorbeeld een distributieovereenkomst een onbenoemde overeenkomst. Deze is immers niet apart in de wet geregeld.

Op onbenoemde overeenkomsten zijn de bepalingen van het algemeen gedeelte van Boek 6 van toepassing. De overeenkomsten zijn hier ondergebracht in titel 5, waarvan de afdelingen 1 tot en met 4 geschreven zijn voor alle verbintenis-scheppende overeenkomsten, terwijl afdeling 5 uitsluitend op wederkerige overeenkomsten van toepassing is.

Kenmerken van overeenkomsten

Kenmerkend voor de overeenkomst is dat partijen in beginsel geheel vrij zijn in het bepalen van de inhoud. Dit is de zogenoemde partijautonomie of *contractvrijheid*. Zolang wat partijen overeenkomen niet in strijd is met dwingende wetsbepalingen, openbare orde of goede zeden, zijn zij aan geen beperkingen onderworpen. Zowel de vorm als de inhoud van de overeenkomst kan in beginsel naar eigen inzicht worden bepaald.

Wanneer partijen een overeenkomst hebben gesloten, zijn zij daaraan gebonden. Zie ook art. 6:248 lid 1; dit lid verwijst tevens naar de overige rechtsgevolgen van de overeenkomst.

Algemene voorwaarden

Niet altijd beslissen *beide* partijen vrij over de inhoud van de overeenkomst. Vaak wordt gebruikgemaakt van algemene voorwaarden. Dat zijn contractuele bepalingen die door één partij bij de overeenkomst eenzijdig worden opgesteld en geregeld gebruikt. De wederpartij van degene die algemene voorwaarden gebruikt, zal meestal niet in staat zijn hierop af te dingen. Meestal is zij niet eens goed op de hoogte van wat deze voorwaarden inhouden. Een vinkje voor 'akkoord' zet iemand vaak zonder dat hij de algemene voorwaarden doorleest. Algemene voorwaarden kunnen strijdig zijn met de belangen van de wederpartij, in het bijzonder de consument. Vandaar dat de wetgever in afdeling 6.5.3 een speciale regeling met betrekking tot de algemene voorwaarden getroffen heeft. Zie daarvoor subparagraaf 1.6.5.

1.6 Tot stand komen van overeenkomsten

De overeenkomst is een rechtshandeling en als zodanig onderworpen aan de regels van Boek 3 titel 2. De voorwaarden die daar aan de geldige totstandkoming van een rechtshandeling worden gesteld, zijn in beginsel alle op de overeenkomst van toepassing. Zo kan de door een minderjarige gesloten overeenkomst aantastbaar zijn en is de verkoop van cocaine in strijd met de wet. Zie paragraaf 1.3.

Als gevolg van het eigen karakter van de verbintenisscheppende overeenkomst is deze daarnaast onderworpen aan eigen regels met betrekking tot:

- 1 aanbod en aanvaarding;
- 2 bepaalbaarheid van de verbintenissen;
- 3 elektronisch contracteren;
- 4 vernietigbaarheid in geval van dwaling;
- 5 vernietigbaarheid in geval van algemene voorwaarden.

Deze regels bespreken we achtereenvolgens in de volgende vijf subparagrafen.

1.6.1 Aanbod en aanvaarding

De wilsverklaring die voor de totstandkoming van de rechtshandeling noodzakelijk is, bestaat voor de overeenkomst uit twee (of meer) op elkaar aansluitende wilsverklaringen: het aanbod en de aanvaarding daarvan (art. 6:217 lid 1). Het aanbod moet worden gezien als een eenzijdig gerichte wilsverklaring die een voorstel tot het sluiten van een overeenkomst bevat. Wordt dit aanbod aanvaard, dan is de overeenkomst tot stand gekomen. Het aanbod scheidt namelijk een *wilsrecht* voor degene tot wie het is gericht. Die persoon kan door een eenzijdige wilsverklaring, de aanvaarding, de overeenkomst tot stand brengen.

Aanbod

Aanvaarding

VOORBEELD 1.32

Hifi-dealer Vince plaatst een advertentie: Sonos speakers nu voor de actieprijs van €199. Ilse gaat bij Vince langs, vraagt om de speakers te mogen zien en zegt: wil je er een voor mij inpakken?

VOORBEELD 1.33

Anwar loopt de buurtsuper binnen, legt een maaltijdsalade en een pak sap in zijn mandje en rekent af aan de kassa.

Vince en Ilse uit voorbeeld 1.32 hebben een overeenkomst gesloten, evenals Anwar en de buurtsuper uit voorbeeld 1.33.

In het geval van de overeenkomst Vince-Ilse zijn aanbod en aanvaarding duidelijk te onderkennen. Vince maakt zijn aanbod bekend via een advertentie, Ilse aanvaardt door middel van een mondelinge mededeling.

In het geval van de overeenkomst Anwar-buurtsuper is eveneens sprake van aanbod en aanvaarding, zij het wat minder duidelijk. De buurtsuper biedt door plaatsing in de rekken artikelen te koop aan, Anwar aanvaardt het aanbod door wat hij wil kopen in zijn mandje te leggen. Aan de kassa voldoen Anwar en (de kassamedewerker van) de buurtsuper aan de verbintenissen die zij bij het sluiten van de overeenkomst op zich hebben genomen: de buurtsuper draagt de zaken in eigendom over door feitelijke overgave daarvan, Anwar voldoet aan zijn verbintenis door het betalen van de koopprijs.

De praktijk houdt zich echter niet altijd aan het schema van aanbod en aanvaarding. Soms is het door ingewikkelde onderhandelingen moeilijk uit te maken wie een aanbod deed en wie aanvaardde.

Het rechtskarakter van het aanbod

Niet ieder 'aanbod' is een aanbod in de zin van art. 6:217. Vereist is dat het aanbod voldoende bepaald is, dat wil zeggen dat de potentiële wederpartij precies moet weten of moet kunnen achterhalen waarop hij reageert (art. 6:227). Hieruit vloeit het volgende voort.

VOORBEELD 1.34

Suzan adverteert: Tafels en stoelen te koop, Willemstraat 2, na 19 u.

Suzan doet geen aanbod in de zin van art. 6:217. Wanneer Rudy aanbelt en zegt een tafel en een stoel te kopen, is er geen overeenkomst tot stand gekomen. De advertentie van Suzan is te weinig bepaald en behelst geen aanbod maar een *uitnodiging* tot het doen van een aanbod. Een voldoende bepaald aanbod is bijvoorbeeld: Vlinderstoel, zwart leer, voor €99. De aanvaarding daarvan kan tot een overeenkomst leiden. Let wel: het vermelden van de prijs is niet noodzakelijk voor het doen van een aanbod (zie art. 7:4). Een uitnodiging tot het doen van een aanbod is niet hetzelfde als een *uitnodiging om in onderhandeling te treden*. In dat geval kan sprake zijn van een geheel bepaalde omschrijving terwijl de partij die de uitnodiging doet zich alle vrijheid voorbehoudt met betrekking tot het sluiten van de overeenkomst. Hiervan is bijvoorbeeld sprake wanneer een individueel bepaalde zaak (zoals een huis) in een advertentie voor een bepaalde prijs wordt aangeboden. De verkoper behoudt grote vrijheid, met name vanwege het feit dat bij een dergelijke overeenkomst niet alleen prijs en eventuele verdere voorwaarden van de koop, maar ook de persoon van de gegadigde voor de verkoper van belang kunnen zijn.

Deze regel geldt niet voor alle advertenties. Wanneer bedrijfsmatig met soortzaken wordt geadverteerd, zal normaal gesproken van een aanbod sprake zijn.

VOORBEELD 1.35

Wanneer de Bijenkorf in een advertentie jassen van lamsleer toont met de tekst 'deze week €1.250 in plaats van €1.750', is dit een aanbod en geen uitnodiging om in onderhandeling te treden.

Als Izzy in die week zo'n jas meeneemt naar de kassa en er €1.250 voor wil pinnen, kan de verkoper niet meedelen dat er al dertig van verkocht zijn en dat de rest van de jassen weer gewoon volgens het prijskaartje €1.750 kosten.

Het karakter van het aanbod, dat een wilsrecht schept voor degene tot wie het is gericht, brengt mee dat het niet onbeperkt in stand kan blijven. Een aanbod kan zijn kracht verliezen door:

- 1 herroeping;
- 2 verval.

Ad 1 Herroeping

Een aanbod kan herroepelijk of onherroepelijk zijn.

Herroepelijk of
onherroepelijk

VOORBEELD 1.36

Gregory, die zijn eigen fitnesskledinglijn heeft, doet zijn vaste klanten een bijzonder aanbod: exclusieve sneakers voor €299.

Dit aanbod kan in beginsel worden herroepen, zie art. 6:219 lid 1. Gregory kan zijn aanbod in elk geval herroepen zolang het niet is aanvaard. Maar als Jade, wanneer zij de herroeping ontvangt, al een bericht aan Gregory heeft gestuurd waarin zij het aanbod aanvaardt, dan is Gregory aan zijn aanbod gebonden (art. 6:219 lid 2).

Heeft Gregory in zijn aanbod aangegeven dat het vrijblijvend is, dan geldt voor de herroeping een speciale regel. Een vrijblijvend aanbod is een verklaring die als een aanbod moet worden opgevat maar waaraan uitdrukkelijk de mededeling dat het vrijblijvend is, wordt toegevoegd. Zo'n aanbod kan nog onverwijld (onmiddellijk) ná de aanvaarding worden herroepen (art. 6:219 lid 2, tweede zin).

Vrijblijvend
aanbod

De mogelijkheid om een aanbod te herroepen is uitgesloten wanneer het 'een termijn voor de aanvaarding inhoudt of de onherroepelijkheid ervan op andere wijze uit het aanbod volgt' (art. 6:219 lid 1).

VOORBEELD 1.37

Esther stuurt een e-mail aan Kaya waarin zij haar huis, Akerstraat 1 in Maastricht, te koop aanbiedt voor €400.000, inclusief stoffering. Helemaal onderaan de mail vermeldt Esther dat zij Kaya tot 1 juli de gelegenheid geeft om te reageren.

Het heeft geen effect voor het recht wanneer Esther op 20 mei aan Kaya laat weten dat zij haar huis niet meer wil verkopen, of dat zij de koopprijs tot €440.000 zal verhogen. Esther heeft haar aanbod tot 1 juli onherroepelijk gemaakt door een termijn voor de aanvaarding te vermelden. Daardoor kan zij niet op haar aanbod terugkomen. Onherroepelijkheid kan ook op andere wijze dan door het noemen van een termijn voor de aanvaarding uit het aanbod volgen.

VOORBEELD 1.38

Paul biedt Noëlle een Harley Davidson crossbike MX-250 uit 1975 te koop aan. In de e-mail zet hij: 'Omdat je al jaren trouwe klant bent en ik weet dat je al lange tijd op zoek bent naar dit model, blijft de crossbike voor jou gereserveerd totdat ik van je hoor.'

Dit aanbod kan niet worden herroepen. Maar het blijft ook niet onbepert staan. Van Noëlle wordt binnen een redelijke termijn een reactie verwacht. Wat 'redelijk' is, hangt af van wat tussen partijen in het verleden plaatsvond. Stel dat Noëlle altijd binnen een week reageerde op e-mails van Paul, dan zal na twee of drie weken het aanbod vervallen. Liet een reactie altijd minstens een maand op zich wachten, dan kan het aanbod pas na een maand herroepen worden.

Ad 2 *Verval*

Ook zonder dat de aanbieder een aanbod herroept, kan het zijn gelding verliezen. Art. 6:221 bepaalt onder welke omstandigheden een aanbod *vervalt*, namelijk door tijdsverloop en door verwerping.

VOORBEELD 1.39

Paul biedt Noëlle, die toevallig langskomt, een crossbike te koop aan voor €10.000. Noëlle haalt haar schouders op.

Een mondeling (inclusief telefonisch) aanbod vervalt wanneer het niet onmiddellijk, dat wil zeggen: direct, à la minute, wordt aanvaard. Wanneer Noëlle een dag later de crossbike alsnog wil kopen, zal zij een nieuw aanbod van Paul moeten afwachten of zelf een aanbod moeten doen. Het aanbod van de vorige dag is vervallen.

Een schriftelijk aanbod vervalt wanneer het niet binnen redelijke termijn wordt aanvaard. Wat hieronder moet worden verstaan, hangt af van de omstandigheden en van het gebruik.

Art. 6:221 lid 2 bepaalt dat een aanbod vervalt wanneer het wordt verwerpen. Ook een aanvaarding die afwijkt van het aanbod geldt als een verwerping (art. 6:225 lid 1). Amir aanvaardt een aanbod van Sylvia betreffende een iPhone Pro, kleur oceaanblauw voor de prijs van €1.250, maar wil een goudkleurige in plaats van de oceaanblauwe. Hiermee verwerpt Amir het aanbod van Sylvia. Deze verwerping geldt echter meteen als een nieuw

aanbod (tot aanschaf van een goudkleurige iPhone Pro), dat door de wederpartij op haar beurt aanvaard of verworpen kan worden.

Het rechtskarakter van de aanvaarding

De aanvaarding, net als het aanbod, is een rechtshandeling die aan eigen eisen onderworpen is.

Ten eerste is vereist dat de aanvaarding het aanbod dekt (art. 6:225 lid 1). Hierbij is niet vereist dat er tussen partijen op enig moment wilsovereenstemming heeft bestaan. De overeenkomst kan immers best tot stand komen ook wanneer een van de partijen de overeenkomst nooit heeft gewild of anderszins heeft gewild (art. 3:35). Het kan ook zijn dat de aanbieder aanvankelijk wel wilde overeenkomstig zijn aanbod, maar later niet meer wilde en zijn aanbod niet tijdig of niet rechtsgeldig heeft herroepen.

Ten tweede is vereist dat de aanvaarding is gedaan op een moment waarop het aanbod van kracht was. Hierop zijn echter uitzonderingen mogelijk, zoals blijkt uit art. 6:223 lid 1 en lid 2 en art. 6:224.

De overeenkomst komt tot stand op het moment waarop de aanvaarding de aanbieder heeft bereikt. Zie art. 3:37 lid 3, behandeld bij de rechtshandeling in subparagraaf 1.2.2.

1.6.2 Bepaalbaarheid van verbintenissen

Art. 6:227 eist dat de verbintenissen die partijen op zich nemen *bepaalbaar* zijn. Dat wil zeggen: vereist is dat de verbintenissen meteen bepaald zijn (Paul verkoopt aan Noëlle een oranje Harley Davidson crossbike MX-250, bouwjaar 1975), of dat de maatstaven voorhanden zijn om de rechten en verplichtingen van partijen vast te stellen (Sven verkoopt Lana zijn 'gehele muziekcollectie').

Niet nodig is dus dat de inhoud van de overeenkomst bij het aangaan daarvan geheel is bepaald, maar deze moet wel kunnen worden vastgesteld aan de hand van wat is overeengekomen. De prijs hoeft niet vast te staan. Sven kan aan Lana zijn gehele muziekcollectie aanbieden. Wanneer Lana dit aanbod aanvaardt, komt er een overeenkomst tot stand. De prijs wordt vastgesteld aan de hand van art. 7:4 (redelijke prijs).

VOORBEELD 1.40

Sven biedt Lana aan te verkopen '50 lp's uit de classic vinyl collectie', prijs nader overeen te komen. Lana antwoordt: Akkoord.

In voorbeeld 1.40 is geen overeenkomst tot stand gekomen. De rechten en verplichtingen van partijen zijn niet voldoende duidelijk en kunnen op grond van de verklaringen niet worden vastgesteld.

1.6.3 Elektronisch contracteren

Op grond van een Europese richtlijn bevat het Burgerlijk Wetboek enkele bepalingen over aanbod en aanvaarding in de 'elektronische handel'. Aanbod en aanvaarding per e-mail, WhatsApp of sms leveren geen bijzondere problemen op; hiervoor geldt wat we eerder hebben besproken over aanbod en aanvaarding in het algemeen (zie ook art. 6:227c lid 4).

De nieuwe bepalingen hebben wel betrekking op aanbiedingen via internet. Deze betreffen vooral de aanvaarding van een aanbod.

Art. 6:227b en c bevatten regels die de wederpartij van degene die zijn diensten via het internet aanbiedt beschermen. Iemand kan door op een verkeerde knop te drukken een overeenkomst aanvaarden die hij niet heeft gewild.

VOORBEELD 1.41

Jasmin is online op zoek naar een nieuw telefoonhoesje. Net voordat ze haar bestelling plaatst, bedenkt Jasmin zich. Ze wil toch nog even verder kijken naar een andere kleur. Maar in plaats van op 'annuleren' te klikken, klikt ze per ongeluk op 'bevestigen'.

Degene die op internet een aanbod wil aanvaarden, moet op de hoogte worden gebracht van wat hij wenst te aanvaarden (door bijvoorbeeld een bevestiging van zijn bestelling) om zijn fout te kunnen herstellen vóórdat de overeenkomst tot stand komt. De dienstverlener moet daartoe duidelijke, doeltreffende en toegankelijke middelen beschikbaar stellen (art. 6:227c lid 1). De wederpartij moet hierover duidelijk worden geïnformeerd (art. 6:227b lid 1 sub c). Voldoet de dienstverlener niet aan deze verplichting, dan levert dit een vernietigingsgrond op voor de wederpartij (art. 6:227c lid 5 en 6:227b lid 4).

VOORBEELD 1.42

Twee dagen nadat Jasmin uit voorbeeld 1.41 per ongeluk op 'bevestigen' heeft geklikt, ontvangt zij – ongewild – het telefoonhoesje van de webshop. Wanneer de webshop Jasmin niet op de juiste wijze heeft geïnformeerd, kan Jasmin de overeenkomst succesvol vernietigen.

Op overeenkomsten die op afstand tot stand komen, bijvoorbeeld via internet of telefonisch, zijn bovendien aparte regels van toepassing, opgenomen in Boek 6 afdeling 2B van titel 5 (art. 6:230g e.v.). Deze bepalingen zijn onder meer van toepassing op aankopen in webwinkels.

1.6.4 Dwaling

Een overeenkomst die onder invloed van dwaling tot stand is gekomen, is – onder omstandigheden – vernietigbaar (zie echter de uitzondering in art. 6:230).

VOORBEELD 1.43

Lucas is een fanatiek zwemmer en hij is op zoek naar een nieuw horloge dat waterdicht is. Hij gaat langs bij de HorlogeSpecialist en legt uit wat hij wil. Verkoper Ivan laat Lucas drie modellen zien, die alle drie waterdicht zijn. Lucas kiest daar een zwarte Casio uit. De volgende dag bij het zwemmen blijkt echter dat er toch water in het horloge is gekomen. Lucas zoekt het horloge op online en ziet dan dat het geen waterdicht model betreft.

Lucas had een verkeerde voorstelling van zaken van het horloge dat hij kocht. Hij heeft *gedwaald* zodat de overeenkomst vernietigbaar is (art. 6:228 lid 1).

Voordat dwaling tot vernietigbaarheid leidt, moet aan een aantal voorwaarden voldaan zijn. Er moet een causaal verband zijn en partijen moeten betrokken zijn bij de overeenkomst.

Voorwaarden

1

Causaal verband

Volgens art. 6:228 lid 1 moet er sprake zijn van een onjuiste voorstelling van zaken en er moet een causaal (oorzakelijk) verband zijn tussen deze onjuiste voorstelling en het sluiten van de overeenkomst. Zie voorbeeld 1.43: als Lucas niet had *gedwaald*, dan zou hij het Casio-horloge nooit gekocht hebben. Dit alleen kan echter nog niet tot vernietigbaarheid leiden.

Betrokkenheid wederpartij

Voor vernietigbaarheid is bovendien een zekere betrokkenheid van de wederpartij vereist. Wanneer wordt voldaan aan het causaliteitsvereiste is de overeenkomst vernietigbaar indien (art. 6:228 lid 1 sub a, b en c):

- a de dwaling te wijten is aan een mededeling van de wederpartij, tenzij die mocht aannemen dat de overeenkomst ook zonder zijn mededeling zou worden gesloten;
- b de wederpartij in verband met wat zij over de dwaling wist of behoorde te weten de dwalende had behoren in te lichten;
- c de wederpartij bij het sluiten van de overeenkomst van dezelfde onjuiste veronderstelling als de dwalende is uitgegaan, tenzij zij ook bij een juiste voorstelling van zaken niet had hoeven te begrijpen dat de dwalende daardoor van het sluiten van de overeenkomst zou worden afgehouden.

Hieruit volgt – let vooral ook op de uitzonderingen sub a en c die beginnen met ‘tenzij’ – dat steeds is vereist dat de wederpartij wist wat belangrijk was voor de dwalende. Wanneer Lucas bij de HorlogeSpecialist zou zijn binnengelopen, een horloge in de vitrine had aangewezen en dat had gekocht, dan had Ivan niet kunnen weten dat Lucas een waterdicht horloge wilde kopen. In het geval van voorbeeld 1.43 was het Ivan echter duidelijk waar het Lucas om te doen was.

Als Ivan wist dat het Casio-horloge niet waterdicht was en hij toch heeft gezegd dat het waterdicht was, dan kan Lucas zich op dwaling beroepen op grond van art. 6:228 lid 1 sub a.

Stel dat Ivan twijfelde over de waterdichtheid van het horloge, dan had hij Lucas hierover moeten inlichten. Lucas kan zich op dwaling beroepen op grond van art. 6:228 lid 1 sub b.

Wellicht ging hij er mét Lucas van uit dat het horloge waterdicht was. In dat geval kan Lucas zich op dwaling beroepen op grond van art. 6:228 lid 1 sub c.

Let wel: het is niet vereist dat de wederpartij van de dwalende begrijpt dat er sprake is van een onjuiste voorstelling van zaken. Vereist is (slechts) dat hij weet wat zijn contractpartner bij het sluiten van de overeenkomst voor ogen stond. Ook is geen opzettelijke misleiding vereist. Is er wel opzettelijk gehandeld, dan is er tevens sprake van bedrog en heeft de bedrogene – naast de dwalingsactie – een actie tot vernietiging tot zijn beschikking op grond van art. 3:44 (zie ook subparagraaf 1.3.2).

Veel jurisprudentie betreft de koop van tweedehandsauto's en van (oudere) woonhuizen. De Hoge Raad heeft geoordeeld dat op de verkoper van een tweedehandsauto een mededelingsplicht rust wanneer de verkoper weet dat de koper daarmee aan het verkeer wil gaan deelnemen terwijl de auto een gebrek heeft waardoor er gevaar voor de verkeersveiligheid kan ontstaan. Het gaat dan om gebreken die niet eenvoudig te ontdekken en herstellen zijn en die de verkoper kende of had moeten ontdekken (bijvoorbeeld HR 15 april 1994, *NJ* 1995, 614). Ook wanneer er geknoeid is met de kilometer teller kan een beroep op dwaling succesvol zijn voor de koper (HR 25 juni 1993, *NJ* 1994, 291).

Bij de koop van onroerende zaken komt het vaak aan op de vraag of op de verkoper een mededelingsplicht rustte. Van belang is daarbij of de koper verwacht dat de onroerende zaak niet bepaalde gebreken heeft. Bij een relatief oude woning, die niet recentelijk is gerenoveerd, zal de verkoper bijvoorbeeld snel mogen aannemen dat de koper van de aanwezigheid van een bepaald gebrek uitgaat, zodat de verkoper daarover geen mededelingsplicht heeft. Dat oudere woningen door slijtage en gebruik van verouderde materialen gebreken kunnen hebben, is immers algemeen bekend.

In de rechtspraak komen we geregeld de vraag tegen of op de koper een onderzoeksplicht rust. Van de koper mag worden verwacht dat hij zelf binnen redelijke grenzen maatregelen neemt om te voorkomen dat hij onder invloed van een onjuiste voorstelling van zaken een overeenkomst aangaat. De Hoge Raad heeft geoordeeld dat, wanneer bij een transactie de koper niet aan zijn onderzoeksplicht heeft voldaan, dit niet uitsluit dat de verkoper toch een mededelingsplicht heeft (HR 10 april 1998, *NJ* 1998, 666). Indien de verkoper daar niet aan heeft voldaan, kan de koper zich met succes op dwaling beroepen. Wie inlichtingen achterhoudt of onjuiste mededelingen doet, kan een beroep op dwaling dus niet afweren door op de onderzoeksplicht van de ander te wijzen.

Uitzonderingen die niet tot vernietiging leiden

Art. 6:228 lid 2 geeft aan onder welke omstandigheden dwaling niet tot vernietiging kan leiden:

- 1 De dwaling betreft een uitsluitend toekomstige omstandigheid.
- 2 De dwaling behoort voor rekening van de dwalende te blijven vanwege de aard van de overeenkomst, de verkeersopvattingen (in de samenleving geldende opvattingen) of de omstandigheden van het geval.

Denk voor het eerste geval aan de koper die een cafetaria koopt omdat de gemeente van plan is vlak ernaast een parkeerterrein aan te leggen. Hij verwacht, en de verkoper weet dat, op grond daarvan goede zaken te kunnen doen. Wanneer het parkeerterrein toch elders in de stad wordt aangelegd, heeft de koper niet gedwaald in de zin van art. 6:228. Er was zeker sprake van een onjuiste voorstelling van zaken, maar de dwaling betreft een uitsluitend toekomstige omstandigheid. De koper draagt hiervoor zelf het risico.

Voor rekening van de dwalende op grond van de verkeersopvattingen is een onjuiste voorstelling van zaken aan de kant van de verkoper wat betreft de waarde van zijn zaak. Bijvoorbeeld, iemand denkt een oude tas te verkopen, maar achteraf blijkt het een exclusieve Gucci-tas te zijn die veel meer waard is dan het bedrag dat de verkoper ervoor heeft gevraagd en ontvangen.

Dwaling wordt algemeen beschouwd als een wilsgebrek. Zie voor de overige drie wilsgebreken – bedreiging, bedrog, misbruik van omstandigheden – art. 3:44 en subparagraaf 1.3.2 bij de rechtshandeling.

1.6.5 Algemene voorwaarden

In de handel en in het dienstenverkeer is het niet praktisch voor contractpartijen om vóór het sluiten van overeenkomsten steeds opnieuw over alle onderdelen daarvan in onderhandeling te treden. Vandaar dat in de praktijk veelvuldig gebruik wordt gemaakt van zogenoemde algemene voorwaarden. Dit zijn bedingen (afspraken) die op alle overeenkomsten die een partij sluit van toepassing zijn (denk aan: leveringstermijnen, betalingscondities en uitsluiting van aansprakelijkheid). Bij elke overeenkomst die deze partij sluit, wordt naar de algemene voorwaarden verwezen.

Algemene
voorwaarden

De inhoud van de overeenkomst die professionele contractpartijen sluiten, ligt op deze wijze bij voorbaat grotendeels vast. De wederpartij kan op de inhoud van de algemene voorwaarden geen invloed uitoefenen. Zij zal de algemene voorwaarden moeten aanvaarden of op zoek moeten gaan naar een andere contractpartij, die waarschijnlijk eveneens met algemene voorwaarden werkt.

Wanneer de inhoud van de overeenkomst op deze manier grotendeels eenzijdig wordt vastgesteld, bestaat het gevaar van misbruik. Afdeling 6.5.3 gaat mogelijk misbruik tegen door de algemene voorwaarden te onderwerpen aan regels van dwingend recht. Algemene voorwaarden worden hierin wat hun inhoud betreft aan beperkingen gebonden op straffe van vernietigbaarheid van het desbetreffende beding.

Art. 6:231 geeft de definitie van algemene voorwaarden: bedingen die opgesteld zijn om door een partij geregeld in overeenkomsten te worden gebruikt, met uitzondering van duidelijk en begrijpelijk geformuleerde kernbedingen (betreffende prijs, kwaliteit, hoeveelheid). Algemene voorwaarden behoren, wanneer de gebruiker (de opsteller) hiernaar bij het sluiten van de overeenkomst verwijst, door de aanvaarding van de wederpartij tot de contractinhoud. Deze verwijzing gebeurt bijvoorbeeld onderaan een brief of online door iets aan te klikken. Soms wordt telefonisch meegedeeld dat algemene voorwaarden van toepassing zijn. De wederpartij aanvaardt in de regel de algemene voorwaarden als geheel, zonder de inhoud van de afzonderlijke bedingen te kennen. Maar hij kan zich niet wegens die onbekendheid aan de voorwaarden onttrekken. Art. 6:232 stelt zelfs dat degene die door ondertekening of op andere wijze de gelding van de algemene voorwaarden aanvaardt, daaraan ook dan is gebonden als de opsteller begreep of moest begrijpen dat de wederpartij de inhoud daarvan niet kende.

Vernietigbaarheid van bedingen in algemene voorwaarden

Tegenover deze vrij gemakkelijke gebondenheid staan – ter bescherming van de wederpartij – diverse gronden van vernietigbaarheid.

De hoofdregel wordt gegeven in art. 6:233:

Vernietig-
baarheid

‘Een beding in algemene voorwaarden is vernietigbaar:

- a indien het, gelet op de aard en de overige inhoud van de overeenkomst, de wijze waarop de voorwaarden zijn tot stand gekomen, de wederzijds kenbare belangen van partijen en de overige omstandigheden van het geval, onredelijk bezwarend is voor de wederpartij; of

- b indien de gebruiker aan de wederpartij niet een redelijke mogelijkheid heeft geboden om van de algemene voorwaarden kennis te nemen.'

Een beding in algemene voorwaarden is dus vernietigbaar als het ofwel onredelijk bezwarend is ofwel niet ter kennis van de wederpartij is gebracht. Beide punten zijn door de wetgever zorgvuldig uitgewerkt.

Om te beginnen staat in art. 6:234 precies aangegeven hoe de gebruiker van de algemene voorwaarden aan zijn informatieplicht voldoet. Hij moet de voorwaarden vóór of bij het sluiten van de overeenkomst aan de wederpartij ter hand stellen. Als dat redelijkerwijs niet mogelijk is, dan moet de gebruiker de wederpartij op de hoogte stellen waar hij de voorwaarden kan inzien (op zijn website, bij hem in de zaak, bij de Kamer van Koophandel, op de griffie van een gerecht). Als de wederpartij dat wil, dan moet de gebruiker ze aan hem toesturen. Denk aan de vervoersovereenkomst (van bijvoorbeeld een treinkaartje) waarop vervoersvoorwaarden van toepassing zijn. Komt hij dat verzoek niet na, dan kan de wederpartij zich weer beroepen op de vernietigbaarheid van een beding dat hem niet zint. Maar hiermee is toch niet alles gezegd. In 1999 heeft de Hoge Raad de strekking van art. 6:234 lid 1 tegen het licht gehouden en vastgesteld dat deze bepaling de informatieplicht van de gebruiker van algemene voorwaarden niet uitputtend regelt (HR 1 oktober 1999, *NJ* 2000, 207 (*Geurtzen/Kampstaal*)). Er zijn omstandigheden denkbaar waaronder de wederpartij zich niet op de vernietigbaarheid van een bepaling kan beroepen, ook als niet is voldaan aan art. 6:234 lid 1. Het gaat dan om gevallen waarin de wederpartij met dat beding bekend was of geacht kon worden daarmee bekend te zijn. Dit kan zich voordoen wanneer partijen regelmatig gelijksoortige overeenkomsten sluiten terwijl de algemene voorwaarden bij het sluiten van de eerste overeenkomst aan de wederpartij ter hand zijn gesteld. Ook kun je denken aan gevallen waarin een beding (bijvoorbeeld een eenvoudige uitsluitingsclausule) in een winkel of bedrijfsruimte duidelijk aan de klanten onder ogen wordt gebracht ('Wij zijn niet aansprakelijk bij diefstal').

Een eigen regel geldt voor overeenkomsten die langs elektronische weg tot stand komen: op de gebruiker van algemene voorwaarden rust een informatieplicht die aan het medium is aangepast, zie art. 6:234 lid 2. De algemene voorwaarden moeten in dit geval via internet in beginsel op zodanige wijze ter beschikking zijn gesteld dat deze door de wederpartij kunnen worden opgeslagen en op ieder tijdstip door haar kunnen worden geraadpleegd.

De Hoge Raad heeft verder bepaald dat er ook omstandigheden kunnen zijn waarin een beroep op art. 6:233 en 6:234 lid 1 naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar is. Hij geeft hiervan geen voorbeelden, maar de lagere rechter kan dit per geval beoordelen.

Deze opvatting van de Hoge Raad is op de praktijk gericht en brengt de belangen van beide partijen bij de algemene voorwaarden op redelijke wijze in balans.

De vraag wanneer een beding onredelijk bezwarend is, wordt beantwoord in art. 6:236 en 6:237. Deze artikelen zijn in beginsel geschreven voor de bescherming van de consument, en gelden niet rechtstreeks voor ondernemers onderling.

Art. 6:236 geeft een opsomming van bedingen die als onredelijk bezwarend worden aangemerkt. Dat betekent dat een dergelijk beding vernietigbaar is

Informatieplicht

Redelijkheid en billijkheid

zonder dat de gebruiker met tegenbewijs mag aantonen dat het beding onder de omstandigheden best redelijk is. Vandaar de naam *zwarte lijst*. De zwarte lijst voorkomt dat de gebruiker ongestraft zijn eigen verplichtingen kan beperken of zijn rechten kan uitbreiden. Ook kan hij de verplichtingen van de consument niet uitbreiden of diens rechten inperken zonder dat de consument zich daartegen kan verzetten.

Zwarte lijst

VOORBEELD 1.44

De consument hoeft niet te accepteren dat zijn recht op ontbinding wegens wanprestatie uitgesloten wordt (art. 6:236 sub b), of dat de gebruiker voor zichzelf het recht bedingt om binnen drie maanden na het sluiten van de overeenkomst de afgesproken prijs te verhogen (art. 6:236 sub i).

Art. 6:237 geeft een opsomming van soorten bedingen waarvan *vermoed* wordt dat ze onredelijk bezwarend zijn. Ze zijn in beginsel vernietigbaar, maar nu heeft de gebruiker de mogelijkheid om aan te tonen dat het beding in dit geval niet onredelijk bezwarend is. Vandaar de naam *grijze lijst*. Deze ziet op minder ingrijpende maar nog steeds dubieuze bedingen die het evenwicht aan rechten en verplichtingen tussen partijen kunnen verstoren en die daarom door de consument aan de rechter kunnen worden voorgelegd.

Grijze lijst

VOORBEELD 1.45

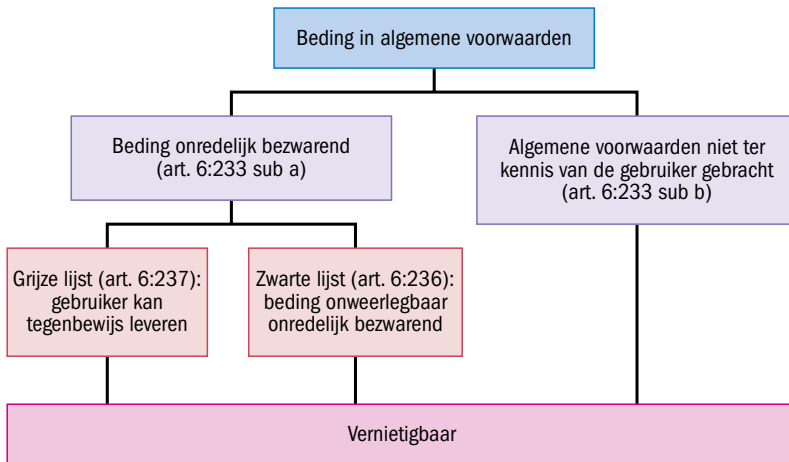
De gebruiker van algemene voorwaarden kan niet onaantastbaar bepalen dat hij nooit schadevergoeding hoeft te betalen aan de consument (art. 6:237 sub f). Ook een beding dat de consument verplicht in de toekomst met de gebruiker of een ander een bepaalde overeenkomst aan te gaan, kan vernietigd worden (art. 6:237 sub j).

Let wel: in al deze gevallen is er sprake van vernietigbaarheid. De bedingen, óók die op de zwarte lijst, *gelden* dus tussen partijen zolang de consument daarvan *geen* vernietiging vraagt. Doet de consument dat wel, dan worden bedingen die op de zwarte lijst staan zonder nader onderzoek vernietigd. Bedingen die op de grijze lijst staan, worden door de rechter beoordeeld aan de hand van de omstandigheden van het geval. Stel dat in de algemene voorwaarden een beding staat, als bedoeld in art. 3:237 sub e, dat de gebruiker een ongebruikelijk lange termijn voor nakoming geeft. Wanneer hiertegenover staat dat het gaat om een zeldzaam product dat van ver moet komen of onregelmatig wordt geproduceerd, of wanneer de prijs aan de lange termijn is aangepast, hoeft het beding niet per se onredelijk bezwarend te zijn.

In de praktijk houden consumentenverenigingen, zoals de Consumentenbond, algemene voorwaarden die consumenten krijgen voorgelegd in de gaten. Eventuele misstanden worden aangekaart.

Figuur 1.5 geeft weer wanneer een beding in de algemene voorwaarden door de wederpartij van de gebruiker vernietigd kan worden.

FIGUUR 1.5 Algemene voorwaarden en vernietigbaarheid

Het komt regelmatig voor dat bij de rechter een beroep wordt gedaan op vernietiging van een beding in algemene voorwaarden vanwege het feit dat het beding onredelijk bezwarend is. Of dat inderdaad zo is, hangt af van de omstandigheden van het geval, waaronder de aard en de overige inhoud van de overeenkomst (bijvoorbeeld: tegenover het bezwarende beding bevat de overeenkomst een compenserend voordeel), de wijze waarop de voorwaarden tot stand zijn gekomen (bijvoorbeeld: er is over het beding reeel onderhandeld) en de wederzijds kenbare belangen van partijen (bijvoorbeeld: partijen zijn afhankelijk van elkaar). Zelfs gebeurtenissen die pas na het aangaan van de overeenkomst plaatsvinden, kunnen van belang zijn (bijvoorbeeld: de mate van schuld bij gebrekkige levering).

Art. 6:238 lid 2 is in het bijzonder van belang voor de *consument* die een overeenkomst sluit met een bedrijf dat algemene voorwaarden hanteert. Deze bepaling legt aan de gebruiker van algemene voorwaarden de verplichting op tot duidelijk en begrijpelijk formuleren. Dit is de zogenoemde transparantieregel. Bij de beoordeling of het beding onredelijk bezwarend is, is de formulering een omstandigheid die meetelt. Een sanctie biedt het artikel niet, de rechter moet teruggrijpen op art. 6:233 sub a. De tweede zin van art. 6:238 lid 2 stelt dat in geval een beding op verschillende manieren kan worden geïnterpreteerd, de uitleg geldt die voor de wederpartij het gunstigst is.

Beroep doen op vernietigbaarheid

Tegen onredelijk bezwarende bedingen kan op twee manieren worden opgetreden.

De wederpartij kan op grond van art. 6:233, 6:236 of 6:237 een beroep doen op de vernietigbaarheid van een beding dat onredelijk bezwarend is. Dit kan steeds door middel van een buitengerechtelijke verklaring (zie art. 3:49 e.v.), maar kan uiteraard ook als verweermiddel in een procedure worden aangewend. Indien de wederpartij een consument is, moet de rechter, ook als geen beroep op vernietiging wordt gedaan, ambtshalve (uit zichzelf) onderzoeken of een beding oneerlijk is en de consument niet bindt (HR 13

september 2013, ECLI:NL:HR:2013:691 (*Heesakkers/Voets*). Als dat het geval is, is de rechter verplicht het beding op grond van art. 6:233 sub a te vernietigen, behalve wanneer de consument zich daartegen verzet. Dit geldt ook in de hogerberoepsfase van een procedure. In *Heesakkers/Voets* oordeelde de Hoge Raad dat de hoogte van de bedongen rente een omstandigheid betrof die had moeten leiden tot een vermoeden van oneerlijkheid, daar deze ruim boven de wettelijke (handels)rente lag.

Daarnaast biedt de wet aan belangenorganisaties die als rechtspersoon optreden – denk aan de Consumentenbond – de mogelijkheid een beding geheel abstract – los van enige gesloten overeenkomst – ter toetsing voor te leggen aan het gerechtshof Den Haag (art. 6:240 e.v.). Een dergelijke rechtspersoon kan onder meer een verbod van het gebruik van het beding eisen. De rechtspersoon moet de gebruiker wel eerst in de gelegenheid stellen in onderling overleg tot aanpassing van het beding te komen (art. 6:240 lid 4).

1.7 Uitleg en rechtsgevolgen van overeenkomsten

De gevolgen die het sluiten van een overeenkomst voor partijen heeft, worden in de eerste plaats bepaald door wat zij zijn overeengekomen.

Partijen kunnen echter nooit, hoe uitvoerig hun afspraken ook zijn, van tevoren alles voorzien wat zich bij de uitvoering van de overeenkomst kan voordoen.

1.7.1 Uitleg

Wanneer partijen een geldige overeenkomst hebben gesloten, moet deze worden uitgevoerd zoals partijen overeengekomen zijn. Wanneer Jeroen een tweedehands iPad van Lisa koopt, dan mag Lisa niet eenzijdig besluiten om hem een tablet van een ander merk toe te sturen.

Wat partijen precies zijn overeengekomen, is niet altijd zonder meer duidelijk. Woorden kunnen vaak op meer dan één manier worden uitgelegd. Wanneer de tekst van de overeenkomst niet duidelijk is en partijen zich ieder op een andere betekenis daarvan beroepen, zal de rechter door *uitleg* de betekenis van de formulering moeten vaststellen. Daarmee bepaalt de rechter de inhoud van de overeenkomst zoals die tussen partijen geldt. Hoe de rechter hierbij te werk moet gaan, heeft de wetgever niet vastgelegd. Richtlijnen zijn wel gegeven door de Hoge Raad, met name in het belangrijke *Haviltex*-arrest.

[Haviltex-arrest](#)

HR 13 maart 1981, NJ 1981, 635 (*Haviltex*)

Haviltex heeft in februari 1976 van Ermes een machine voor het snijden van steekschuim voor bloemen gekocht voor de prijs van f35.000 (circa €16.000). Als bijzondere voorwaarde is overeengekomen: 'Tot eind 1976 heeft de koper het recht de machine terug te geven voor f20.000 (circa €9.000) excl. BTW'. In juni 1976 schrijft Haviltex een brief aan Ermes met de mededeling dat zij 'de gekochte machine teruggeeft' en zij verzoekt om terugbetaling van de koopsom op de afgesproken wijze. Ermes reageert niet. Haviltex vraagt ten slotte aan de rechter Ermes te veroordelen tot betaling van het door haar aan Ermes betaalde bedrag van f23.600 (circa €11.000). In de daaropvolgende procedure speelt de betekenis van het woord 'teruggeven' een belangrijke rol. Betekent dit 'het recht voor eind 1976 de overeenkomst ontbonden te verklaren' (naar de stelling van Haviltex) of, beperkter, 'teruggeven

met opgave van goede redenen' (zoals door Hermes gesteld)? De oplossing van het geschil tussen partijen is afhankelijk van de uitleg die aan het woord 'teruggeven' gegeven zal worden.

Rechtbank en gerechtshof kiezen de zijde van Haviltex. Volgens de rechtbank ontleent Haviltex aan het beding 'het recht zonder opgave van redenen de overeenkomst ontbonden te verklaren'. Het hof stelt: 'De bewoordingen van de overeenkomst zijn duidelijk en een zuiver taalkundige uitleg van de bijzondere bepaling laat geen leemte in de verhouding van partijen.' De Hoge Raad staat genuanceerder tegenover de uitleg van de bewoordingen van een contract. Hij houdt partijen niet aan de woordenboekbetekenis van de door hen gebruikte formulering, maar wil de betekenis van de formulering zoeken in de context van de gehele verhouding tussen partijen: 'De vraag hoe in een schriftelijk contract de verhouding van partijen is geregeld en of dit contract een leemte laat die moet worden aangevuld, kan niet worden beantwoord op grond van alleen maar een zuiver taalkundige uitleg van de bepalingen van dat contract. Voor de beantwoording van die vraag komt het immers aan op de zin die partijen in de gegeven omstandigheden over en weer redelijkerwijs aan deze bepalingen mochten toekennen en op hetgeen zij te dien aanzien redelijkerwijs van elkaar mochten verwachten. Daarbij kan mede van belang zijn tot welke maatschappelijke kringen partijen behoren en welke rechtsken- nis van zodanige partijen kan worden verwacht.'

Uit het *Haviltex*-arrest vloeit dus de regel voort dat bij de uitleg van een overeenkomst niet alleen wordt gekeken naar een zuiver taalkundige betekenis van de tekst. De partijen zelf, de omstandigheden waaronder zij de overeenkomst sloten, zelfs de persoonlijke verwachtingen van de betrokken personen kunnen een rol spelen bij de vaststelling van hun verplichtingen. Er zijn echter ook overeenkomsten die wat hun karakter betreft niet onder deze regel passen, zoals bepalingen in een collectieve arbeidsovereenkomst (een cao). Hier zijn het de *bewoordingen* van de desbetreffende bepaling, gelezen in de gehele tekst van de overeenkomst, die in beginsel van doorslaggevende betekenis zijn. Dat voor een cao een andere dan de *Haviltex*-formule geldt, vloeit voort uit het feit dat overeenkomsten en regelingen in een cao er naar hun aard op gericht zijn rechten en plichten toe te kennen aan mensen die bij de totstandkoming van de voorwaarden niet aanwezig waren. De *bedoeling* van de partijen die de regels hebben geformuleerd, is voor deze derden niet van belang, het gaat om wat er staat. Het verschil met de *Haviltex*-regel is echter ook weer niet zo heel groot. Ook bij de cao geldt dat uitleg niet plaatsvindt op grond van alleen de taalkundige betekenis. De grammaticale betekenis van het beding legt bij een cao-regel een zwaar gewicht in de schaal, maar ook hier zal gelet worden op het doel van de bepaling, de overige tekst van de cao, de redelijkheid van de uitkomst van een bepaalde uitleg en eventuele andere omstandigheden.

Redelijkheid en billijkheid

De *Haviltex*- en de cao-norm berusten op de redelijkheid en billijkheid en er is sprake van een glijdende schaal (ECLI:NL:HR:2004:AO1427).

1.7.2 Rechtsgevolgen

Naast de rechtsgevolgen die partijen zelf zijn overeengekomen, heeft de overeenkomst ook de gevolgen die, naar de aard van de overeenkomst, uit de wet, de gewoonte of de eisen van redelijkheid en billijkheid voortvloeien (art. 6:248 lid 1).

VOORBEELD 1.46

Leroy verkoopt zijn scooter aan Bo voor een bedrag van €10.000. Bo vraagt of zij in vier termijnen mag betalen. Leroy stemt daarmee in, maar vraagt 10% rente, waarmee Bo zich op haar beurt akkoord verklaart. Zij zetten een en ander op papier. Een maand later heeft Bo een financiële meevaller en zij wil daarom de koopprijs van de scooter in één keer betalen. Leroy weigert, hij wil aan betaling in termijnen vasthouden zodat hij meer rente ontvangt.

De overeenkomst Leroy-Bo is een koop op afbetaling (art. 7:84 lid 3 sub a). De inhoud van het contract Leroy-Bo, in de kern gevormd door de wilsverklaringen van partijen, wordt aangevuld met de wettelijke bepalingen die de koop op afbetaling regelen.

Hier heeft het contract Leroy-Bo naast de door partijen overeengekomen rechtsgevolgen ook gevolgen die *naar de aard van de overeenkomst* – koop op afbetaling – *voortvloeiën uit de wet*. Bo kan dus niet afdwingen dat zij het bedrag in één keer terugbetaalt.

Gewoonte, en redelijkheid en billijkheid kunnen op een vergelijkbare manier een *aanvullende* rol spelen.

VOORBEELD 1.47

Mert komt met Natasja overeen dat zij hem op afroepbasis bijstaat in zijn IT-bedrijf. Natasja moet bij klanten thuis computerproblemen verhelpen. Na een aantal maanden ziet Mert dat meerdere vaste klanten hun servicecontract opzeggen. Dan blijkt dat Natasja, buiten het bedrijf van Mert om, met 25% korting werkzaamheden voor deze klanten verricht.

Hoewel Mert en Natasja hierover niets overeen zijn gekomen, brengen de eisen van redelijkheid en billijkheid mee dat Natasja zich onthoudt van het overnemen van de klanten van haar opdrachtgever. Uit art. 6:248 lid 1 volgt dat het contract Mert-Natasja is aangevuld met de verplichting van Natasja zich tegenover haar opdrachtgever fatsoenlijk te gedragen. Haar gedrag is hiermee in strijd en levert wanprestatie op.

Redelijkheid en
billijkheid

Wet, gewoonte, redelijkheid en billijkheid vullen de overeenkomst niet alleen aan, zij kunnen ook de regels die als gevolg van de overeenkomst tussen partijen gelden onder omstandigheden *bepersen* (art. 6:248 lid 2).

VOORBEELD 1.48

Richard, fabrikant van zonnebrillen, verkoopt een partij van 500 brillen aan Kyra. In de overeenkomst neemt hij op dat hij wegens sluiting van zijn bedrijf niet aansprakelijk is voor gebreken. Als de zaken plotseling toch weer goed gaan, zet Richard zijn bedrijf voort. Alle 500 zonnebrillen blijken door een productiefout echter een zwakke plek in het montuur te hebben, waardoor ze na een paar keer dragen in tweeën breken. Wanneer Kyra hierover haar beklag doet bij Richard, verwijst hij naar het beding waarin hij zijn aansprakelijkheid heeft uitgesloten.

Toepassing van de tussen partijen op grond van het contract geldende uitsluitingsregel zou in de omstandigheden van voorbeeld 1.48 naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid onaanvaardbaar zijn. Voortzetting van het bedrijf houdt immers tevens in voortzetting van Richards verplichtingen. Art. 6:248 lid 2 biedt hier uitkomst.

Voor onvoorziene situaties geeft art. 6:258 een passende oplossing. Het biedt partijen de mogelijkheid de rechter te vragen om de gevolgen van de overeenkomst te wijzigen of deze geheel of gedeeltelijk te ontbinden als er sprake is van zodanige onvoorziene omstandigheden dat de wederpartij naar maatstaven van redelijkheid en billijkheid ongewijzigde instandhouding van de overeenkomst niet mag verwachten.

Het artikel is van toepassing bij onvoorziene omstandigheden van algemene aard, zoals oorlog of een natuurramp, maar het is evenzeer bedoeld voor onvoorziene omstandigheden van beperkter omvang.

Zie echter ook lid 2: wanneer de omstandigheden krachtens de aard van de overeenkomst of de verkeersopvattingen voor rekening van de eiser komen, wordt wijziging of ontbinding niet uitgesproken.

Wijst de rechter de vordering uit art. 6:258 toe, dan kan hij daaraan voorwaarden verbinden (art. 6:260).

Onvoorziene omstandigheden

1.8 Precontractuele verhoudingen

Hiervoor werd de rechtshandeling besproken als de belangrijkste bron van verbintenissen. Een rechtshandeling komt tot stand als een (of meer) partij(en) ervoor *kiezen* rechtsgevolgen in het leven te roepen.

De overeenkomst is de belangrijkste rechtshandeling. Zij is in beginsel gericht op het uitwisselen van vermogensbestanddelen: arbeid wordt uitgewisseld tegen geld, zaken tegen zaken, zaken tegen geld, diensten tegen diensten, diensten tegen geld. In al deze gevallen ligt de noodzaak van partijautonomie, dat wil zeggen de keuzevrijheid van partijen om de bedoelde rechtsbetrekking aan te gaan en vorm te geven, voor de hand. Rechtsrelaties die inhouden dat personen iets moeten geven, doen of nalaten met betrekking tot hun vermogen, kunnen niet worden opgedrongen. Verbintenissen uit overeenkomst ontstaan dan ook alleen wanneer partijen tegenover elkaar hun wil daartoe hebben verklaard (art. 3:33) en ook aan de overige voorwaarden is voldaan. Geen wilsovereenstemming (in gewoon Nederlands: geen handdruk of handtekening), geen overeenkomst, met als enige uitzondering een bij de wederpartij gewekt vertrouwen dat er wilsovereenstemming was bereikt. Gedwongen overeenkomsten tussen burgers moeten niet mogelijk zijn, net zomin als schadevergoedingen voor overeenkomsten die niet tot stand komen.

Maar dit geldt niet meer zwart-wit sinds de Hoge Raad in 1982 (ECLI:NL:HR:1982:AG4405) heeft beslist dat ook in de zogenoemde precontractuele fase al verbintenissen kunnen ontstaan, ook als die niet door partijen bewust in het leven zijn geroepen. Partijen kunnen in de onderhandelingsfase, en als gevolg van die onderhandelingen, zonder dat aan art. 3:33/3:35 is voldaan en zonder dat er sprake is van een onrechtmatige daad, ten opzichte van elkaar gebonden worden.

Onderhandelingsfase

De Hoge Raad heeft op 12 augustus 2005 (ECLI:NL:HR:2005:AT7337) over het leerstuk van de afgebroken onderhandelingen het volgende overwogen:

'Als maatstaf voor de beoordeling van de schadevergoedingsplicht bij afgebroken onderhandelingen heeft te gelden dat ieder van de onderhandelende partijen – die verplicht zijn hun gedrag mede door elkaars gerechtvaardigde belangen te laten bepalen – vrij is de onderhandelingen af te breken, tenzij dit op grond van het gerechtvaardigd vertrouwen van de wederpartij in het tot stand komen van de overeenkomst of in verband met de andere omstandigheden van het geval onaanvaardbaar zou zijn. Daarbij dient rekening te worden gehouden met de mate waarin en de wijze waarop de partij die de onderhandelingen afbreekt tot het ontstaan van dat vertrouwen heeft bijgedragen en met de gerechtvaardigde belangen van deze partij. Hierbij kan ook van belang zijn of zich in de loop van de onderhandelingen onvoorziene omstandigheden hebben voorgedaan, terwijl, in het geval onderhandelingen ondanks gewijzigde omstandigheden over een lange tijd worden voortgezet, wat betreft dit vertrouwen doorslaggevend is hoe daaromtrent ten slotte op het moment van afbreken van de onderhandelingen moet worden geoordeeld tegen de achtergrond van het gehele verloop van de onderhandelingen.'

In het *Plas-Valburg*-arrest is het traject dat bij onderhandelingen doorlopen kan worden, verdeeld in een aantal fases die in geval van afbreken uiteenlopende rechtsgevolgen met zich kunnen meebrengen. Los van de regel dat de wederpartij van degene die afbreekt aan de rechter kan vragen bevel tot dooronderhandelen te geven, zijn er de volgende mogelijkheden:

Plas-Valburg-arrest

- Afbreken is toegestaan; geen kostenvergoeding (fase 1).
- Afbreken is toegestaan; kosten moeten (geheel of gedeeltelijk) worden vergoed (fase 2).
- Afbreken is niet toegestaan; dit is onder de omstandigheden in strijd met de redelijkheid en billijkheid omdat de wederpartij erop mocht vertrouwen dat er een contract zou volgen. Kosten moeten worden vergoed, eventueel zelfs kosten uit een vorig stadium van de onderhandelingen (fase 3).
- Afbreken is niet toegestaan; dit is onder de omstandigheden in strijd met de redelijkheid en billijkheid omdat de wederpartij erop mocht vertrouwen dat er een contract zou volgen. De gederfde winst moet worden vergoed (fase 4).

Het volgende voorbeeld illustreert deze mogelijkheden. Frenkie wil een nieuwe keuken laten inbouwen. Hij gaat naar een keukenshowroom en oriënteert zich ook elders. Dan komt hij tot de conclusie dat een bepaald merk keuken het best bij zijn wensen aansluit en hij vraagt om bezoek aan huis. Er volgt advies, een schets en een prijsopgave. Frenkie ziet vervolgens ergens anders een nog mooiere keuken of hij vindt dat de kosten tegevalen. Hij is dan vrij om terug te treden. Tenzij er bij voorbaat is afgesproken dat bijvoorbeeld de schetsen betaald moeten worden, hoeft hij geen rekening te verwachten. De kosten die de leverancier heeft gemaakt, komen voor eigen rekening. Alle onderhandelingen kennen een kortere of langere periode waarin het partijen vrijstaat zonder enige consequentie terug te treden (fase 1).

Maar stel dat Frenkie wel verder gaat en zijn keuze laat vallen op een uitzonderlijk soort marmer voor het aanrechtblad en exclusieve handgrepen

1

voor de keukenkastjes. De importeur moet deze uit Italië laten komen. Het marmer en de handgrepen vallen tegen of Frenkie vindt ze uiteindelijk toch te duur. Frenkie is vrij om te besluiten dat hij afziet van de keuken (fase 2), maar hij zal de kosten die de leverancier heeft gemaakt in dit geval wel moeten vergoeden. De kosten zijn gemaakt op zijn verzoek en in zijn belang.

Weer anders ligt het geval, zo kan uit het arrest *Plas-Valburg* worden afgeleid, waarin Frenkie zijn handtekening onder een hem voorgelegd contract uitstelt met de mededeling: eerst vakantie houden, dan verder praten, maar bestel het marmer en de handgrepen maar vast want ik kom zeker terug. Wanneer hij zich niet meer laat zien omdat hij zelf een nieuwe keuken heeft ingebouwd, is zijn terugtreden in strijd met de redelijkheid en billijkheid (fase 3). De leverancier mocht ervan uitgaan dat een contract zou volgen en heeft recht op schadevergoeding.

Wanneer is er plaats voor vergoeding van gederfde winst (fase 4)? Die situatie doet zich zelden voor. Er moet in ieder geval een gerechtvaardigd vertrouwen zijn dat er een overeenkomst tot stand zal komen. Voorstelbaar is dat wanneer in het voorbeeld de leverancier niet alleen het materiaal heeft besteld maar ook het werk (plaatsing van de keuken) heeft ingepland, zijn werknemers heeft vrijgemaakt en de tijd ontbreekt om een andere opdracht aan te nemen, fase 4 intreedt.

Slechts onder zeer uitzonderlijke omstandigheden zullen partijen tot het sluiten van een overeenkomst gedwongen worden. Zulke gevallen hebben zich nog niet voorgedaan. Terugsturen naar de onderhandelingstafel doet de rechter wel, met enige regelmaat. Wanneer een overeenkomst tussen de betrokken partijen nog tot de mogelijkheden behoort, is dit de beste sanctie op ongeoorloofd terugtreden. Is een overeenkomst niet meer mogelijk (de bouw van de nieuwe keuken is aan een ander gegund), dan is schadevergoeding de enige overblijvende mogelijkheid.

Is onderhandelen nu een gevaarlijke business geworden vol strikken en valkuilen voor partijen die niets liever doen dan elkaar voor de rechter slepen? Nee, de *Plas-Valburg*-jurisprudentie ziet op uitzonderingssituaties. In de praktijk zijn alle partijen erbij gebaat fatsoenlijk met elkaar te onderhandelen en onderhandelingen ook fatsoenlijk af te breken.

Vragen

-
- 1** Zijn de volgende stellingen juist of onjuist? Motiveer je antwoord.

 - a** Een onrechtmatige daad (steen door ruit gooien, fietser aanrijden) is een rechtshandeling.
 - b** Een overeenkomst is een meerzijdige rechtshandeling.
 - c** Het maken van een testament is een eenzijdige gerichte rechtshandeling.

 - 2** Is een meerzijdige rechtshandeling gelijk aan een wederkerige overeenkomst? Motiveer je antwoord.

 - 3** Tussen een rechtshandeling die volgens art. 3:33 en één die volgens art. 3:35 tot stand komt, bestaat feitelijk gezien geen verschil, juridisch gezien wel. Is deze stelling juist? Motiveer je antwoord.

 - 4** **a** In geval van misverstand komt nooit een rechtshandeling tot stand. Is deze stelling juist?

b Aan welk arrest ontleen je je antwoord op vraag **a**?

 - 5** **a** Is een geldig tot stand gekomen rechtshandeling altijd definitief geldig?

b Noem enige wetsartikelen die de juistheid van je antwoord aantonen.

 - 6** **a** Kan worden volgehouden dat 'een aanbod een aanbod is en blijft'?

b Geef voorbeelden van wetsartikelen die de juistheid van je antwoord aantonen.

 - 7** **a** Is een overeenkomst gesloten door een minderjarige zonder toestemming van zijn wettelijk vertegenwoordiger altijd aantastbaar?

b Met welk wetsartikel kunt je de juistheid van je antwoord aantonen?

 - 8** Een advertentie schept steeds een bindend aanbod. Is deze stelling juist? Verklaar je antwoord.

 - 9** Het begrip 'verbintenis' heeft meerdere betekenissen. Definieer deze.

 - 10** Is een overeenkomst gesloten door een geestelijk gestoorde die van de overeenkomst nadeel ondervindt, altijd vernietigbaar?
-

Casus

1

- 1** Dennis laat sinds jaren zijn fraaie Mercedes oldtimer door Boaz onderhouden. Het bezit van zo'n wagen is voor Boaz de droom van zijn leven. Als Dennis op een bepaald moment zegt 'Als ik jou er zo mee bezig zie, is die auto aan mij niet besteed, je kunt hem kopen voor €30.000' (terwijl hij bedoelt: dat kun je toch niet betalen), is Boaz zo blij dat hij de ironie van Dennis niet onderkent. 'Afgesproken, verkocht, prima!' roept hij. Boaz sluit een persoonlijke lening af en staat een week later bij Dennis voor de deur. Die reageert verbaasd en zegt dat hij maar een grapje maakte. Kan Boaz nakoming afdwingen?
- 2** Mick verkoopt en levert zijn huis aan Naïma. Hij gelooft dat spoken bezit van zijn woning hebben genomen en wil om die reden zo spoedig mogelijk weg. Hij vertelt dit aan Naïma, maar zegt dat hij niet dáárom het huis wil verlaten, maar vanwege het feit dat hij in een bejaardentehuis beter op zijn plaats zal zijn. De prijs is kort tevoren door een makelaar vastgesteld. Niet lang nadat Naïma in het huis is getrokken, wordt Mick onder curatele gesteld. De curator wendt zich tot Naïma en deelt haar mee dat hij de koopovereenkomst Mick-Naïma niet erkent. Wanneer Naïma niet meewerkt aan een oplossing in der minne, hoe zal de curator dan te werk gaan en wat zal daarvan het gevolg zijn?
- 3** Eva, rechter te Maastricht, hoort via via dat de eigenaar van een huis waar zij al geruime tijd haar oog op heeft laten vallen in een procedure verwikkeld is met een buurman die een erfdiensbaarheid claimt die door de eigenaar wordt betwist. De procedure dient voor de rechtbank te Maastricht. Eva meent dat wellicht nu de tijd is gekomen om de man met betrekking tot de verkoop over de streep te krijgen. Dat lukt en Eva kan het huis inderdaad nog diezelfde week kopen. Beoordeel deze overeenkomst.
- 4** Isabella heeft een café in het centrum van Amsterdam. Op zekere dag stapt Cas met wat vrienden bij haar binnen en maakt Isabella duidelijk dat zij bescherming nodig heeft, zowel persoonlijk als zakelijk. Cas en zijn maten kunnen haar die bescherming bieden in ruil voor 20% van de wekelijkse opbrengst. Als Isabella antwoordt dat zij geen enkele prijs stelt op bescherming, laten Cas en zijn vrienden even zien dat Isabella zich vergist. Isabella gaat daarna akkoord met het aanbod van Cas. Beoordeel deze overeenkomst.
- 5** Ronnie erft een horloge van zijn oom. Hij vindt het zelf niet mooi en verkoopt het aan Dylan. Op het moment dat Dylan het horloge komt ophalen, wil Ronnie het horloge niet afstaan. Hij is er namelijk achter gekomen dat het een heel waardevol horloge is. Dylan was daar ook niet van op de

hoogte, maar hij is van mening dat er toch een koopovereenkomst tot stand is gekomen.

Waarop zal Ronnie zich beroepen en is dat terecht?

- 6** Milan koopt van de gemeente een stuk bouwgrond. In de overeenkomst is onder meer opgenomen het beding dat de koper verplicht is op het dak van zijn nog te bouwen woning zonnepanelen te plaatsen. Bij niet-nakoming is een boete van €25 per dag verschuldigd. Deze verplichting wordt door de gemeente gebruikt in al haar overeenkomsten met burgers die bouwgrond van haar kopen. Milan stelt dat dit beding door hem niet hoeft te worden nagekomen en vordert voor de rechter dienaangaande een verklaring voor recht. Zal de rechter Milan in het gelijk stellen?
- 7** Shona woont twintig kilometer van de hogeschool waar zij rechten studeert. Zij rijdt elke dag op en neer op een oude scooter. Haar vader vindt dit bezwaarlijk. Wanneer Shona in één jaar haar propedeuse heeft gehaald, zegt hij: 'Ik geef je €6.000 voor een aardig autootje.' Na wat rondzoeken, koopt Shona een goed onderhouden en in uitstekende staat verkerende auto voor €5.000. De rest van het geld wil zij gebruiken om met haar vriendin en de nieuwe auto een weekendje naar Parijs te gaan. Haar vader vraagt de resterende €1.000 echter terug. Shona legt dit probleem aan een studievriend voor: wat zijn haar rechten?